

PROV. BIBL. FRIESLAND
0174 2908

DE RING VAN 'T JAAR

J. O. PLASSMANN

DE RING VAN 'T JAAR

Een wegwijzer naar het Germaansche erfgoed der vaderen. Uit het Duitsch vertaald door René Verbeeck.

DE BURCHT

Inleiding

ER gaat door onzen tijd een herinnering vol vermoedens aan een verre en schijnbaar sedert lang voorbije wereld van ervaringen, een wereld, die eens voor onze voorvaderen een veilige geborgenheid in al hun strijd en streven beteekende en hun het zekere gevoel gaf, in den engen kring van hun bestaan zelf in een grootere ordening opgenomen en geborgen te zijn. Deze wereld was hoog overwelfd door de heldere halle, die door de onveranderlijke zonnebaan zelf over

de wijde aarde opgebouwd was en jaar na jaar vernieuwd werd: het was van de zon de hooge zaal, die de Edda de Gimlezaal noemt, het oorbeeld van iedere ordening en in wier samenstel de wereldbouwmeester zelf de wetten te kennen gaf, volgens welke zich alle leven, worden en vergaan voltrekt. Het leven van den enkeling was echter niet, zooals het ons heden wellicht schijnt, een weg die ergens uit het donkere niet komt, om weer in het niet verloren te gaan; veeleer een draad, die niet te scheiden was van het groote weefsel, waaraan de kringende gesternten onafgebroken weven. En als hij schijnbaar uit het lichte huis van het zomersche bestaan verzwond om onder den rand van de zichtbare wereld in het wintersche donker weg te duiken, was dit niets ten overstaan van de zekerheid dat de baan van het leven gelijk de baan van de zon, met dezelfde noodwendigheid weer over den rand van de donkere wereld opwaarts voeren zal.

In dit besef, rijk aan vermoedens, heeft de heiligheid van het leven zich aan de oude geslachten geopenbaard; en op deze heiligheid berust, als wij maar tot aan de wortels kunnen schouwen, nu nog al onze zedelijkheid, in zoover deze meer is dan het in acht nemen van een dood voorschrift. Het is deze zedelijkheid, die geen ijverig prediker ons ooit kan geven, die ons echter heden nog met een suggestieve en plechtige stemming vervult, wanneer wij in de hoog oprijzende halle van een Germaansche domkerk staan, die in den grond wel niets anders is dan een afbeelding van die lichtdoorstroomde zonnezaal, waarvan de oude dichters spraken. Dit besef is echter ook de bron van die heldhaftige levensopvatting, die blijgemoed als de zon is, daar ook de kampplaats van het harde leven onder haar wetten staat; want zij zelf is oorbeeld en voorbeeld van den held, die vreugdevol zijn baan naar de zege betreedt. Voor onze vaderen had nog vóor weinige eeuwen het woord « vroom » de beteekenis van « dapper »; en aldus was hun vroomheid het vervuld zijn met een moed- en vreugdevolle zielsstemming, die de heldhaftige vonk als een kostbaren schat in zich koesterde.

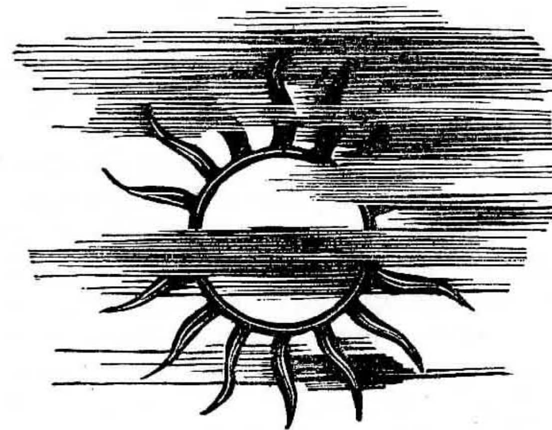
Het oude geloof scheen sedert lang gebroken, uitgeroeid en door een nieuwe leer vervangen te zijn. Alle vroomheid en heiligheid van ons Germaansche leven scheen terzelfder tijd met de ons ontvreemde woorden in een vreemd bestel opgenomen te zijn, dat ons het brood uit het eigen vaderhuis, met vreemd bijmengsel en bijna onkennelijk en ongenietbaar gemaakt, als een geschenk uit vreemden lande trachtte aan te prijzen. Maar deze vreemde macht is niet tot in de diepste gebieden van onze ziel doorgedrongen. De oude wereldordening met haar levensvroomheid, uit het bewuste leven verdrongen, trok zich in het dichtende onbewuste terug, dat in mythe en sprookje diepere zielslandschappen ontbloeien liet, dan het ooit een in het oor gepredikte leer had kunnen doen. Zij bleef ook levendig in deze gebruiken van het volk, die van oudsher aan zijn geloof en zijn gemeenschappelijkheid op wonderbare wijze gestalte gegeven hebben. Zoo leeft heden nog het oude geloof als een vonk onder de assche; en wanneer men het goed beschouwt, heeft datgene, wat tegen en boven dit geloof werd opgericht, zelf toch maar zijn levenskracht bewaard, zóo lang het leven kon van het verdrongen en onderdrukte Germaansche goed.

Wij staan heden echter voor het gevaar dat dit goed, verarmd en beroofd, volledig voor ons verloren gaat. Duizend jaren van onderdrukking door een vreemde

denkwijze hebben ons er toe gebracht met het verstand te vragen naar datgene, wat eertijds voor het wetende gemoed een onbetwistbare vanzelfsprekendheid was. Het gewilde heeft meer en meer de plaats van het gegroeide ingenomen; maar wellicht is juist daarom ons verlangen des te sterker geworden om den weg weer te vinden naar de halfbedolven bronnen en uit deze de heiligheid des levens weer te winnen, die aan onze voorvaderen hun innerlijke zekerheid gaf in dapperheid en trouw. Echter kan dit heden langs den weg van het volle bewustzijn alleen nog mogelijk zijn, indien wij ons eerbiedig met het oude heilige gedachtengoed bezig houden en zijn inhoud in onze taal trachten weer te geven.

Uit deze bedoeling zijn de volgende uiteenzettingen in den loop van verscheidene jaren ontstaan; zij werden geschreven vanuit het meebeleven van den loop van het jaar en hier weer ongedwongen in den ring van het Germaansche jaar geplaatst, zooals onze voorvaderen het beleefd hebben. Zij zijn ontstaan uit het beleven van wat als herinnering in ons leeft en wat de wetenschap erkend en bewezen heeft. Maar het zijn geen wetenschappelijke opstellen in den gebruikelijken zin; zij willen weer levend maken en in levend goed omzetten, wat nog als naklank leeft en wat een in den dienst van de volksche vernieuwing staande wetenschap uit vroegere tijden verzameld heeft: in zoover het daarbij eigenlijk om werkelijke levenswaarden gaat. Weliswaar zijn het maar weinige stukken uit de schatkamer van den eeuwigen Germaanschen geest: en toch spreken zij tot ons als iets, dat ons sedert lang vertrouwd is. Hopelijk zal er het echte oude goud in blinken en zal er velen iets van het oude erfgoed der vaderen teruggegeven worden. Moge

de afzonderlijke lezer met dit boek in de stilte den weg naar het oude en eeuwig jonge land van ons vaderlandsch geloof terugvinden, mogen grootere kringen gemeenzaam den weg naar de bronnen van ons wezen zoeken; wij hopen dat voor allen het doel van dit boek in vervulling moge gaan: een wegwijzer te zijn naar de eeuwige waarden van de Germaansche ziel.

Winterzonnewende
Jaarwende

ALLE leven is kamp en zege. Zege echter is de verplichting tot immer nieuwen kamp. Bijgevolg is kamp de hoogste inhoud van het zegerijke leven zelf.

Zoo luidt, in onze taal overgebracht, de heldhaftige belijdenis van den Germaan. Het is een belijdenis waarin zich de ervaring en de weerklank uitdrukt van den eeuwigen kamp, dien eens in den oertijd onze voorvaderen tegen het eeuwige ijs van het Noorden te

kampen hadden. In dezen kamp liggen de wortels van onze kracht, van onzen geest, van ons geloof, van onze kultuur.

In het karige Noorden waar het vuur der zon slechts langzaam en in taaien kamp met het ijs den Noordschen mensch schaarsche levensmogelijkheden bood, is de wereldbeschouwing van den Germaan ontstaan. Zijn leven was kamp met duisternis en koude en in dezen kamp had hij buiten zijn eigen kracht en taaiheid geen anderen bondgenoot dan de zon, die jaar na jaar voor weinige korte maanden uit nevel en duisternis opsteeg en hem een korten, doch wonderbaar klaren zomerdag schonk. Zoo werd de zon voor den Germaan het oorbeeld en het zinnebeeld van zijn eigen kracht; het zinnebeeld van de goddelijke vonk, die hij in zich voelde branden, van de vonk, die hij aanvoelde als een bestendige verplichting tot het heldhaftige leven. Het leven van de zon in haar korten jaarkring, in haar vreugdevollen, klaren zomerdag en in haar donkere wintersche verzonkenheid werd voor hem een zinnebeeld van het eigen leven, dat hem als een hooge taak werd gesteld: als de verplichting tot den kamp met de duisternis en met al de booze machten, die de reine vonk van het hooge leven bedreigen.

Van het Noorden uit verspreidden zich Noordsche geest en Noordsch bloed in immer nieuwe golven over de bewoonde aarde en overal bracht hij zijn hooge wereldbeschouwing mee, die een wereldbeschouwing van het licht was; een heldhaftige wereldbeschouwing van bestendigen, rusteloozen kamp. Maar de kamp van het licht is niet een zaak voor vreugdelooze, lustelooze zielen. Hij draagt zijn loon, zijn vreugde in zich: vreugde was en is de grondtoon van alle waarachtig heldendom.

Vreugde bezielde de strijdvaardige Noordsche scharen, die in het verre Indië en op de bergen van Iran staten en hooge kulturen schiepen. Vreugdevol heldendom leefde in de onvergetelijke daden van de ons nauw verwante oude Grieken. En vreugdevol en heldhaftig gezind waren de Germaansche scharen, die in de stormen van de volksverhuizing het oude en verrotte vernielden en in de plaats er van een nieuw Germaansch geaard Europa schiepen. Wanneer ooit een dichter of denker van Noordschen bloede en geest gestalte gaf aan zijn hoogste geloofsbelijdenis, vond hij deze in het oeroude beeld, in het beleven van zijn oervaderen, dat nog in onzen grooten dichter leefde en lichtte:

Froh wie seine Sonne fliegen
Durch des Himmels prächtigen Plan.
Wandelt, Brüder, eure Bahn
Freudig, wie ein Held zum Siegen!

De zon is voor den Noordschen mensch de schepper van al het levende. Met het zonnevuur heeft de Noordsche Prometheus het goddelijk licht van den hemel op de aarde gehaald en het vuur ontstoken dat nooit uitdooft, zoolang het groote hemellicht over ons zijn baan trekt en zoolang hier op de aarde heldhaftige harten kloppen, die uit de zuiverheid van het bloed en den geest het erfgoed der vaderen tot nieuw leven opwekken.

Geen enkele gemeenschap echter heeft dit oud-heilige erfgoed ondanks alle vervolging en pogingen tot vervalsching zoo trouw bewaard als de Germaansche gemeenschap, die in den harden kamp met den bodem, met winternacht en macht van ijs den held-

haftigen zin en de oude zinnebeelden in de diepte van haar gemoed levendig behouden heeft.

In hun feesten van het jaar hebben de Germaansche volkeren aan hun heroïsche wereldbeschouwing een diepe en wezenlijke uitdrukking gegeven. Zij vieren er in den kamp van het licht met koude en duisternis. In het oude, heilige feest der winterzonnewende vieren zij de wedergeboorte van het licht uit den nacht van het jaar; in de bergvuren van den paaschtijd vieren zij de zegerijke heropstanding van het hemellicht voor de groote heldhaftige daad van de lente en den zomer. Zij vieren de zege van het licht op het hoogtij van den zomer, als de zon den hoogsten stand in haar jaarlijkschen omloop bereikt. Dan groeten de vuren op de hoogten weer de zon, de groote gelijkenis met het eigen leven in zijn worden en vergaan. Want de heroïsche Noordsche mensch weet: in alle worden is het vergaan besloten. Gelijk de zon van haar zegerijke hoogte weer neerdaalt in het donker van den winternacht, zal hij zelf van 's levens hoogte afdalen in het donker van den dood. Maar de vonk van het goddelijke leven dooft nooit uit: gelijk de zon zal hij weer opstaan en opnieuw den kamp met de duisternis opnemen.

Leven is kamp — levensgemeenschap is kampgemeenschap. Bij de jaarwenden, waarin zich bijzonder nadrukkelijk het beleven van den kamp verzinnebeeldt, moet ook het gemeenschapsleven zijn nadrukkelijkste verdieping vinden. De zonnevuren waarmee wij den heiligen winternacht vieren, zijn de innigste feesten van onze volksche gemeenschap. Vooral echter het vuur, dat met de zege van de herboren zon tegelijkertijd ook de vrucht van den gemeenzamen arbeid van het jaar viert, wanneer schuur en

zolder vol zijn van de gouden vrucht van het jaar; wanneer het in de luchten geheimzinnig ruischt van de jacht van den God, die al het doode in den storm met zich voert, om het in het bruisen van het al aan het nieuwe leven terug te geven.

Zoo rijst de wintergroene boom, de boom van jaar en leven, van het éene jaar in het andere en licht als « de stralende banier Gods », zooals onze voorvaderen hem noemden, de rijen voor van de komende jaren en geslachten. Eertijds wervelden dan in gansch Germanje brandende schijven door de lucht, fakkelloopers liepen en loopen hier en daar nog rond de besneeuwde velden, om de nieuwgeboren zonnekracht met de moederlijke kracht der aarde te verbinden. De dooden echter, die mee tot de gemeenschap der kampenden behooren, wijdde men den minnedrank der levenden.

Dit alles, wat ons in de diepten van het Germaansche volksgemoed als onverwoestbare kern van ons wezen trouw bewaard bleef, willen wij weer levend en zichtbaar laten worden. Als de zonnevuren opflakkeren kennen wij hun ouden en eeuwig nieuwen zin: Hoedt de heilige vonk, waarin God zich in den Noordschen winternacht aan de voorvaderen en u geopenbaard heeft!

Over den zin van Vastenavond

VEEL dat ons thans een leege en inhoudlooze gewoonte van ontwortelde inwoners der grootsteden schijnt geworden te zijn, heeft toch nog zijn wortels in dien bodem van een duizendjarige overlevering, waarop eens het diepste beleven gegroeid is, dat uit den oertijd tot in onze dagen voortbestaat. Tot de zinnebeelden van deze gebruiken behooren nog de symbolen van de wereldordening, zooals onze voorvaderen ze erkenden, maar ook de werktuigen en

het gereedschap waarmee zij eens den grooten kamp om licht en leven voerden. Want zij voerden dezen kamp niet alleen met verbeten taaiheid en uithoudingsvermogen; zij kenden ook zegefeesten in den eeuwigen kamp om de beveiliging en de handhaving van het leven. Ook de flinke en levensernstige Noordsche mensch kon bij deze zegefeesten een uitgelaten door overmatigen levenslust vervulde mensch worden. Door zijn enge verbondenheid met het leven en den loop van de alles instandhoudende zon ontstaat deze uitbundigheid vooral dan, wanneer de schenkster van het leven uit de enge gevangenschap van den winter zegerijk naar buiten treedt en als bevrijde koningin stralend haar loop naar de zomersche hoogte begint.

Geen wonder, dat de mensch van het Noorden, die toch een openluchtmensch was, zoodra hij voor de eerste maal door de levenwekkende kracht van de hemelfakkel uit het winterhuis gelokt werd, in den waarsten zin buiten zichzelf van vreugde was; dat de opnieuw opborrelende onbeteugelbare lust van het zorgvuldig behoede leven hem overmande en de jeugd van het jaar hem tot uitgelatenheid verlokte. Deze niet te remmen uitgelatenheid, die de dingen op hun kop zet en al het verstarde, oudachtige en al te deftige door vroolijke spotternij overwint, is de andere zijde van den Germaanschen mensch, die, tusschen ijs en zon geplaatst, in het ernstige en het opgeruimde den vollen zin van het leven begrijpt.

Hier ligt de diepere zin van onze vastenavondgebruiken, die oorspronkelijk geen uitstaans hebben met het kerkelijk vastengebod, en evenmin hun naam er aan ontleend hebben. De naam *Fasnacht* duidt veeleer de feestnachten aan van het groeiende en vruchtenrijpende leven. Dezen zin herkent men vooral nog daar waar de gebruiken zich in landelijke afzondering echter en zinvoller gehandhaafd hebben dan in de gebieden der zieledoodende grootstad. Ook daar is de luidruchtige vroolijkheid de grondtoon der feesten; maar die vreugde is nog innerlijker en echter, omdat zij nog dichter bij haar dieperen oorsprong staat. Vaak loopt men nog met brandende fakkels over de velden, « om het koren te wekken », zooals men zegt, en er zinnebeeldig de zege en het opstijgen van het leven aan mee te deelen. Veel hebben ook weer slechts de kinderen, de bestendigste bewaarders van voortijdelijke gebruiken, in hun spelen en liederen bewaard. In hun voorjaarsspelen kennen ze nog het spel van de jonkvrouw met de gouden haren, die door den boozen reus in den donkeren toren of in den doolhof opgesloten was en die nu door den jongen held weer bevrijd en ter bruiloft gevoerd werd. Ze spelen nog — zelfs op het asfalt der grootstad — het oeroude spel van hemel en hel of van het slakkenhuis, de afbeelding van de wintersche zonnebaan, dat als « Trojaburg » op eenige plaatsen nog het oeroude tooneel van het spel van de bevrijding der jonkvrouw voorstelt.

Dikwijls zijn deze spelen in den kalender ver uiteengeschoven, want de Kerk heeft met den door haar ingevoerden vastentijd midden in den vroolijken feesttijd een wig gedreven; en aldus vindt men dezelfde gebruiken deels in het voorjaar, deels in den zomer terug. En juist de oproep tot strenge boetedoening dreef dan den feestlust in de laatste dagen vóór den vastentijd op tot den wilden roes, dien wij heden met karnaval juist in die steden vinden, waar de vastentijd nog in acht genomen wordt. Wat beteekent nu de naam « karnaval », waaronder niet alleen in

Duitschland en Vlaanderen, maar ook elders dit oude lentefeest gevierd wordt? Het woord is latijnsch, het gebruik oergermaansch. « Carrus navalis » is een op wielen geplaatst schip, dat in oude tijden als zinnebeeld van de lente, die haar intrede doet, door het land gereden werd, vol vroolijke, lawaai makende menschen, die aan de graangewassen en de menschen de zege van het nieuwe leven verkondigden. Een oud gebruik van zeevarende volkeren, voor wie het hervatten van de scheepvaart de belangrijkste gebeurtenis van het jonge jaar was. Wij weten, dat men in den Germaanschen tijd de goddelijke figuur der Nehalennia, zooals toenmaals de bevrijde jonkvrouw genoemd werd, door de Neder-Rijnsche landen voer. Op dit schip komt in sage en sprookje de heilbrenger met de garve uit onbekende landen aangedreven; het brengt den Lohengrin uit onze sage met den voorjaarsvogel, den heiligen zwaan; het brengt ook den heiligen jaarboom, aan wiens wortels het in den joelnacht gelegen heeft. Het schip op den wagen met de vroolijke narren heeft de heele middeleeuwen door als feestelijk zinnebeeld gediend; de dichter Sebastian Brant trachtte met zijn beeld de tallooze narren van de heele menschheid te geeselen.

Wat het schip is voor de zeevarende volkeren, is voor de landbouwers de ploeg; en ook dezen vinden wij op heden nog onder de zinnebeelden van den levenwekkenden voorjaarstijd. In Saksen wordt hij reeds op Lichtmisdag, waarop naar oude arbeidsordening de arbeid bij kunstlicht een einde nam, met narren bespannen en met vroolijk zweepgeklap en allerlei dolle grappigheid door straten en velden gereden, om menschen en akkers te wekken en het hervatten van den veldarbeid te verkondigen. Ook

dezen ploeg vinden wij in het Noorden reeds op de rotsteekeningen uit den oertijd, die in ouderdom en beteekenis minstens evenwaardig zijn aan de meer beroemde Egyptische wandafbeeldingen.

Ook de thans als een koning gevierde prins Karnaval en zijn gemalin hebben een stamboom, die ver in den Germaanschen voortijd teruggaat. Wij hebben zeer oude berichten, waarin van de feestelijke inhaling van een reusachtige pop verteld wordt, waarin vaak een mensch verborgen was, zooals het in zuidelijke landen heden nog het gebruik is. In Vlaanderen noemt men hem gewoonweg de « reus », en men viert hem als een koning, die na lange afwezigheid weer in zijn rijk teruggekeerd is, en die — zooals het vroeger eens was — ginder in het vreemde land de jonkvrouw uit de gevangenschap van den winterreus bevrijd had, om haar nu in feestelijken stoet naar huis te voeren. Wij zien dat het de lente zelf is, die daar onder dit zinnebeeld ingehaald wordt; en de feestelijke bruiloft, die door zijn ommegang eigenlijk wordt uitgebeeld, is de oeroude mythe van het huwelijk van hemel en aarde, dat zich in het wekken van de moederlijke aarde door de stralen der jeugdige zon voltrekt. Het inhalen van dezen reus is reeds op een Germaansch rotsbeeld voorgesteld, dat verscheidene duizend jaren oud en derhalve wel de oudste voorstelling van een vastenavondstoet is.

Vroolijkheid en levenslust en overvloeiende vreugde om het bestaan — niet in oppervlakkige gedachteloosheid, maar als diepe, zinvolle bevestiging van het leven zelf — dat is de zin van den vroolijken vastenavond, die als aanvulling van ernstigere feesten ook tot het erfgoed onzer voorvaderen behoort.

Van den Zwaarddans en de Zwaardvechters

NOG vóor zeventig jaren was er in den tijd van vastenavond in een klein Westfaalsch dorp een merkwaardige optocht te zien: acht mannen, die geweldige zwaarden op de schouders droegen, trokken onder de leiding van een negende van hoeve tot hoeve. Waar ze ook kwamen werd de breede deur van de deel bereidwillig voor hen geopend; ze gingen daar een korte wijl in reidans rond en trokken dan op het bevel van den negende, den voordanser, hun

zwaarden kruisgewijze bijeen, zoodat de scherpe klingen een groote ster vormden. Ieder hield in de rechter hand zijn eigen zwaard en in de linker de zwaardpunt van zijn overbuur; om kwetsuren te vermijden waren de punten met stroo beschut. Deze zwaardenster begonnen zij nu wiegend te bewegen en wanneer een bepaalde vaart bereikt was, sprong de voordanser met een koenen sprong op het middelpunt van de « roos ». Hij werd door haar omhoog geworpen, viel terug en werd de volgende maal nog hooger opgewipt, om telkens met griezelige zekerheid weer op zijn wankelenden dansvloer terecht te komen. Het spel duurde zoo lang, tot de koene danser met een zwaai den balk van het dak bereikte, waaraan hij zich vastklemde om meestal een stuk buit, een hesp of een worst te pakken te krijgen. Dit werd in een grooten zak gestoken en de zwaardvechters trokken verder om op andere hoeven met hun doldriest spel meerderen buit te verzamelen, die dan op een gemeenschappelijk feestmaal opgegeten werd.

En toch bedreef men zulk levensgevaarlijk spel natuurlijk niet omwille van dit loon. Voor de Germanen is alle spel een afbeelding van het leven, over wiens hard en gevaarlijk wezen hij zichzelf nooit heeft misleid en dat hij veeleer in deze hardheid en gevaarlijkheid zoo volledig aanvaardde, dat zijn spelen meestendeels kampspelen zijn. En wanneer deze ijzerharde broederschap, waarvan de leden allen om de beurt den gevaarlijken dans waagden, achteraf bij het feestmaal de gewonnen giften verorberden, dan gaf zij daardoor toch uitdrukking aan de gedachte, dat het den man slechts betaamt van datgene te genieten, wat hij onder den inzet van eigen lijf en leven veroverd heeft. Aldus beteekent « spelen » in het Oud-

duitsche taalgebruik tevens « vechten »; en zooals voor hem het spel een afbeelding van het leven is, zoo vat hij ook het leven als een eenig, den mannelijken moed verheffend kampspel op. Van dit kampspel der Germanen wist reeds de Romein Tacitus vóór bijna twee duizend jaar te berichten: « Er is bij hen maar één soort van schouwspel, dat bij iedere samenkomst terugkeert. Naakte jongelingen, die dit spel als sport bedrijven, voeren tusschen zwaarden en speren een gevaarlijken dans uit. Oefening baarde kunst, deze bracht gratie. Echter doen zij dit niet om profijt of verdienste: het genoegen der toeschouwers is het eenige loon voor hun koene vermetelheid. »

Geheel heeft dus de Romein den zin van het Germaansche spel wel niet gevat. De wellust van het wagen is datgene, wat den koenen speler verheft en wat hem in den grooten zwaarddans van den slag schrikwekkend en onoverwinnelijk maakt; heeft men niet tot in den tijd der landsknechten het gewoel van den slag een dans of een reidans genoemd? En er ligt nog een andere zin in: de kamp tusschen licht en donker wordt er zinnebeeldig, daarom echter niet minder gevaarlijk, in uitgevochten. Om deze reden vinden wij den zwaarddans juist bij het feest van de lente, dat toch de eigenlijke beteekenis is van vastenavond, en bij huwelijksfeesten, waaraan de proef in den zwaarddans vooraf moest gaan en waaraan oorspronkelijk, en hier en daar nog tot in onzen tijd, de bruidegom zelf zich moest onderwerpen. Van een dergelijk lentespel, dat daar « Osterspiel » genoemd wordt, vertelt ons in de middeleeuwen heer Neithart von Reuenthal in een lied. Daar binden de boeren in de lente hun blinkende lange zwaarden aan; Fridebolt, de voordanser, draagt het zwaard, dat elders « Oster-

sachs » genoemd wordt en voert de schaar op het grasveld, dat voor de poort van de dingplaats ligt. De dichter roept hem toe, dat hij zich recht flink moet houden en bij het vechten welgemoed zijn man moet staan, opdat « vrouwe kunst » haar welgevallen er aan hebbe — waarmee hij eigenlijk zinspeelt op de heimelijk vereerde vrouw van dezen boerenridder. Maar bij de boeren heeft het oeroude spel zich het langst in den oorspronkelijken vorm gehandhaafd, en vooral daar waar de oude vrijheid der boeren het langst levend en verplichtend gebleven is. In een dorp in Lippe kon tot voor zestig jaren, niemand in den boerenstand trouwen, als hij niet het vechterszwaard bezat, dat men daar een « Pauk » noemde. Dat beteekent, dat het Germaansche dorpsverband hoegenaamd geen man opnam, die zich in kamp en kampspel niet kranig betoonde.

Zoo heeft de Duitsche volksoverlevering haar grootsten sageheld, koning Dietrich von Bern, tot een zwaarddanser gemaakt, die in een vastenavondkampspel optreedt. Daar is koning Etzel zelf de voordanser, Dietrichs beroemde twaalf gezellen zijn zwaarddansers en hij zelf is het ten slotte, die in het zwaardgevecht den demonischen uitdager verslaat en de gevangen jonkvrouw bevrijdt, wat nu weer aan den kamp tusschen zomer en winter om de bevrijding van de zonnejonkvrouw herinnert. En op dezelfde wijze is ook het lied van den Wormser Rosengarten een zwaardvechtersspel geworden, waarin Dietrichs helden tegen Kriemhildes mannen kampen; de voordanser en overwinnaar is aan de zijde van Dietrich de oude Hildebrand, wiens naam ook elders in zwaarddansspelen genoemd wordt. Dit herinnert er ons aan, dat de eigenlijke grondtoon van al deze zwaardspelen

in den grond toch een diep-tragische was. Want ons oudste heldenlied vertelt toch van het noodlottige zwaardgevecht tusschen vader en zoon, waarin Hildebrand zijn zoon Hadubrand verslaat.

Deze tragische afloop wordt ook in onze zwaardvechtersspelen uitgebeeld: een vechter zijgt, schijnbaar doodelijk getroffen, ten gronde en wordt door de anderen op de zwaarden buitengedragen. Na eenigen tijd wordt hij echter weer tot het leven gewekt, wat toch weer uit de oeroude mythe van dood en wedergeboorte stamt. — Dat dit, in de diepste kern hoogst tragische spel, geregeld in den vastenavondtijd plaats heeft, in een tijd van dolste uitgelatenheid, is maar schijnbaar een tegenspraak. De een of andere neiging tot boetedoening moet men daarin bij den Germaan zeker wel niet zoeken, maar zijn inzicht in de beide zijden van het leven: de harde noodwendigheid en het blijde vertrouwen, dat in de onvergankelijkheid van het leven gelooft en daarom, zooals in het oude heldenlied, er toe brengt over de eigen wonden te schertsen en tusschen zwaarden en lansspitsen te dansen.

Paaschvuur
en
Paaschwater

BEVRIJD van het ijs zijn rivieren en beken! Het groote rad van het jaar en het leven heeft zijn opgang opnieuw begonnen; de tijd van het eerste ontwaken der ontembare, nieuwe levensvreugde is geweken voor een stillere en ernstigere, maar ook verdiepte en innerlijke stemming. Klaarder en vroeger straalt de eerste schijn van den dag uit het Oosten: de dag heeft den nacht ingehaald en weldra heeft hij zijn nachtelijken broeder in lengte overvleugeld. Er komt

een dag waarop op- en ondergang van het groote hemellicht het evenwicht van dag en nacht tot stand brengt, als het in het Oosten verschijnt en in het Westen verdwijnt en aldus in het rad van het jaar de groote horizontale vormt, van waaruit nu onweerstaanbaar het stijgen naar de zomersche hoogte volgt.

In den naam en het gebruik van dezen tijd van het zegevierende licht leeft nu nog zijn oude, heilige zin. Als tijd van de langer wordende dagen noemden hem onze Oudgermaansche voorouders den « Langizo », die bij ons als de lieve lente verschijnt en in Tirol nu nog de « Langes » genoemd wordt. Als een jongeling met bloemenkransen in het haar wordt hij sinds meer dan duizend jaar door onze dichters bezongen — niet anders dan de jeugdig-schoone god Freyr, die door onze akkerbebouwende voorvaderen als de brenger van lente en leven gevierd werd en wiens goudharige ever op heuvels en hellingen de laatste sneeuw verdwijnen deed. Ons echter is de groote tijd van het ontwaken en het groeien van ouds en steeds weer opnieuw vertrouwd onder den naam « Osterzeit[1] ». Wij zijn er amper van bewust, wat de naam eigenlijk beteekenen mag; maar zijn betoovering is onveranderd gebleven door alle tijden van vervreemding, van vervalsching en van vervlakking, die gedurende duizenden jaren over ons volk gekomen zijn. Zijn ervaringsinhoud beduidt heden zooals eertijds licht en leven en het schemerende morgenrood van een nieuwen tijd; en werkelijk ligt dit ook in zijn woordbeteekenis, die oorspronkelijk eens « nieuw licht » beduid heeft. Het hangt samen met « oosten », want als de zon weer juist in het oostpunt verschijnt, is de tijd van den zomerschen opgang gekomen: de bovenste helft van het jaar is begonnen.

1. Dit is de Duitsche benaming voor onzen « Paaschtijd ». (N. v. d. U.)

Dit nieuwe licht werd echter van oudsher met aardsche vuren begroet, die uit machtige houtstapels van de bergen oplaaiden, om zege en terugkeer te verkondigen. Steeds opnieuw werd de boodschap van berg tot berg, van hoogte tot hoogte doorgegeven: zooals onze vaderen een groote zege ook tot de versten van hun volksgenooten door deze vuurketen verkondigden. En nog verder ging en gaat het oude gebruik, dat in zijn zinnebeelden een zinvolle levensverklaring openbaart: het rad van het heilige jaar zelf wordt door de vlammen van het nieuwe licht gevat en rolt licht- en vlammenschietend over de aarde. In menig stille streek, waar de wals van het verkeer nog niet alles platgedrukt heeft, rollen deze vuurwielen nu nog; overgeërfd van geslacht tot geslacht met het heilig vuur van bloed en leven zelf, waarvan zij de zinnebeelden zijn.

Dan moet reeds vele weken vooraf het stroo waarmee de geweldige houten wielen volgestopt worden, verzameld en aangebracht worden; een blijde en stevige gemeenschap wordt gevormd tijdens deze gemeenzame voorbereiding, want zij raakt aan de innerlijkste kern van datgene, wat het wezen van alle volksgemeenschap is: het gemeenzaam gericht zijn op het eeuwige doel, dat ons allen door bloed en ras gegeven is. Op den dag van het feest worden de wielen op den berg gerold, bij invallende duisternis aangestoken en dalwaarts in gang gezet. Een vlammenwerveling rolt naar beneden, een lichtend spoor nalatend; in steeds machtiger sprongen jagen de wielen naar het dal — met de sporen van vuur op de velden de boodschap van het licht achterlatend, tot zij uitgebrand zijn of plots in de nabije beek of rivier uitdooven. Zoo gebeurde het vroeger overal in de

Germaansche gouwen; thans is het gebruik alleen nog in Hessen en Westfalen in zijn oude levendigheid behouden gebleven.

Ook runeteekens verhalen van den zin van dezen zegerijken tijd. De man-rune, die den opgang van het licht verzinnebeeldt, is nu nog als teeken van den paaschtijd in onze gebruikelijke zinnebeelden bewaard. In Friesland, Holland en Westfalen noemt men ze « Palmboschen », de palmpaasch; het zijn drie-gaffelvormige staken, die met eiers, met allerlei loof, met de laatste appels en met kleurige linten rijk versierd zijn. Zij hebben hun vergroote afbeeldingen in de paaschmeien, die hier en daar opgericht worden als teeken van de lente; zij worden met stroo omwonden en van boven naar beneden afgebrand. « Der menschen vreugde » heet de rune in het oude runenlied, en daarom siert ze nog op heden het voorhoofd van de koe die aan 't hoofd van de kudde gaat, wanneer het vee in de Duitsche Alpenlanden voor de eerste maal weer op de bergweide gedreven wordt. En nog wijzen andere zinteekens als paaschgebak en gevelteekens op den dieperen inhoud: als de rune in een menschelijke gestalte met opgeheven armen omgevormd wordt, dan is dit de heilbrenger zelf, die de zon hoog aan den zomerhemel begint op te heffen.

Menigvuldig zijn de verklaringen, die dit beleven van den paaschtijd in onze sagen en sprookjes, de trouwste bewaarders van het voorvaderlijk geloof, gevonden heeft. Het sprookje vertelt van de zes broeders, die in zes zwanen veranderd werden en die nu door hun zuster verlost en aan het nieuwe leven weergegeven werden. Het paaschgebak toont ons nog het zesdeelige wiel met de zes zwanen, dat aan den altijd groenen opgerichten dennetak gehangen wordt.

En sage en sprookje voeren ons ook terug tot in den verren tijd, waarin onze vertrouwde sprookjesbeelden wellicht eenmaal vatbare werkelijkheden geweest zijn, en waarin ook de naam « Ostern » nog zijn vollen beteekenisinhoud had. Zij spreken nog van de jonkvrouw, die opgesloten is in de kamer van een ontoegankelijken toren, die slechts een venster naar het Oosten heeft: door dit venster echter stijgt de jeugdige zonneheld naar binnen en voert de bevrijde jonkvrouw naar het lentelijke bruiloftsfeest. Zoo heeft het ons onder vele andere ook het sprookje van Doornroosje overgeleverd. De naam Ostara, dien deze verzinnebeelding van de almachtige levenskracht eens gedragen heeft, bewaart voor ons tot op onze dagen den naam en den zin van deze erfenis der vaderen.

Zij leeft ook voort in het gebruik, dat steeds opnieuw uit de diepten van de Germaansche ziel gevoed wordt en dat derhalve geen uitstaans heeft met « bijgeloof », noch met de oppervlakkige laatdunkendheid van de beschaving in onzen tijd. Het is het geloof, dat in heilige paaschnachten de goddelijke almacht van het leven, ten top gestegen, de gansche natuur beheerscht: het vuur, dat op de bergen brandt, en het water, dat door de nieuwe zon van het ijs bevrijd is. Zoo gaan de vrouwen in den heiligen morgenstond naar de vloeiende beek om het paaschwater te scheppen, dat nu zelf alle heelende, reinigende en levenwekkende krachten bevat, waarmee de paaschzon de gansche natuur doorstroomt.

Een oeroud en heilig mythisch beeld! Het herinnert ons aan de vrouwen, die aan de wereldbron zitten en ons lot in handen houden — aan die Germaansche vrouwen, die onze eeuwige waarden scheppen uit de onuitputtelijke bron van de Germaansche ziel.

Wijding en tooi der Bruid

VOOR de Germanen lag alle zekerheid van het bestaan, alle veiligheid in de wisseling van de tijden en het noodlot, besloten in zijn grondgedachte van de eenheid van de wereld, de eenheid van het uiterlijke en het innerlijke, van het afzonderlijke en het algemeene. Aldus waren de groote gebeurtenissen van het wereldverloop voor hem grootsche weerspiegelingen van het menschenleven; het menschenleven met zijn opgang, zijn hoogtij en zijn neder-

gang was voor hem echter ook een herhaling van den wereldkringloop in duizend afzonderlijke kringen — maar in beide kringen heerschten dezelfde eeuwige en onverbreekbare wetten. Zoo vanzelfsprekend was de groote eenheid van jaar- en levensloop, dat die ons nu nog in het bloed zit en dat onze taal nog steeds getuigenis aflegt van deze eenheid. Als de zon zich gereed maakte, om haar « hoogen tijd » te doorloopen, den tijd waarop zij hoog en stralend aan den hemel staat, dan was dit vooral de tijd, dat de gelieven samenkwamen en gemeenzaam den weg betraden, die naar de hoogte en de voleinding van alle leven voert. De « hoogtijd » was een vreugdefeest, een levensfeest zonder meer, en als het woord thans alleen nog de bruiloft beteekent, dan kan men daaruit opmaken, dat alle feestelijkheid en levensvreugde in dit éene feest besloten was.

Hoe arm zouden wij zijn, indien ons wereldgevoel uitsluitend uit de leerstelsels van de huidige natuurwetenschap moest ontstaan, indien wij niet langer meer leefden van datgene, wat de voorbije eeuwen ons aan levenskennis en wereldwijsheid nagelaten hebben! Indien wij niet geheel van zelf in iedere lente weer aan den hoogtijd deel zouden hebben, dien zon en aarde samen vieren en die steeds het eeuwige oorbeeld van den hoogtijd tusschen man en maagd geweest is! « Het was, als had de hemel de aarde stil gekust » — dit was sinds den oertijd de melodie bij elke aardsche bruiloft; het was de melodie bij alle waarachtig vrome en door God gewijde levensvreugde, die het goddelijke leven van geslacht tot geslacht overdraagt en die in Germanje nooit geheel door de duistere wijze van het zondegevoel en de wereldverloochening overstemd geworden is.

De getuigenissen van deze heilige bruiloft en deze bruidswijding vinden we reeds in de oudste aanschouwelijke oorkonden van onzen voortijd, in de rotsafbeeldingen van het Noorden. Daar staat de geweldige, hamerzwaaiende hemelgod, die in onzen Donar voortleefde, zelf voor het bruidspaar en wijdt het met zijn wapen, den levenwekkenden en onheilvernietigenden hamer. Het is het wapen, dat hij in de flikkerende bliksems zwaait, wanneer hemel en aarde in het onweer hun onstuimige vereeniging vieren. — Nog duizenden jaren later zegt de reuzenkoning in een Edda-lied:

Brengt den hamer om de bruid te wijden!
Legt den hamer de bruid in den schoot!

En een christen dichter laat in de middeleeuwen nog de Maagd Maria spreken: « De smid van het Hoogland wierp zijn hamer in mijn schoot. »

Strijdhamer en strijdbijl werden door het zwaard vervangen en aldus vinden wij in de Oudduitsche rechtsgebruiken ook herhaaldelijk de wijding van de bruid met het zwaard.

De sporen van zulke zwaardschrammen zijn nog aan de bruidsdeuren en bruidskapellen van vele oude kerken te zien, zooals zij voorheen aangebracht werden aan de bruidssteenen der heide, waaraan nog tot in den nieuweren tijd de bruidswijding voltrokken werd.

Hoe het bij een dergelijke bruidswijding toeging, weten wij ook nog uit menig dichtwerk uit de Duitsche middeleeuwen; en hierbij verwijlen de dichters met bijzondere liefde, als het gaat om de verloving van een grooten en beroemden held. In den kring der

vrienden en verwanten huwden Siegfried en Kriemhilde:

> Men heette hen samen in den kring te staan
> en vraagde of zij wilde den machtigen man.

En ook van de verloving van den reeds ten doode opgeschreven jongen Giselher met de schoone Dietlind weet de dichter van het Nevelingenlied aangrijpend te vertellen.

Al deze levensgeplogenheden waren echter oorspronkelijk aan het hof van den vorst zooals op de boerenhoeve geheel dezelfde en zoo is het haast de heele middeleeuwen door gebleven, totdat de oude Germaansche levenseenheid van buiten uit vernietigd werd en inwendig te gronde ging. De jonge boerin was op haar huwelijksdag koningin en het rijk, dat zij in bezit nam, was het boerenhuis met haar eereplaats aan den haard. Nog lang leidde men de jonge bruid driemaal om het haardvuur of om den ketelhaak en tot in onzen tijd aanvaardt zij het gezag over huis en hof, doordat zij plaats neemt op den bruidsstoel. Deze bruidsstoel draagt nu nog teekens met oerouden zin, waaronder ook de Odalrune, het zinnebeeld van het heilige erf der vaderen, dat de huisvrouw van nu af te verzorgen en te hoeden heeft.

Koninklijke kleedij heeft de bruid oorspronkelijk wel overal gedragen. Hiervan is de bruidskrans nu nog in vele Duitsche gouwen bewaard, in het Zuiden als in het Noorden. Wij kennen haar ook reeds van op de oude afbeeldingen en van den koninklijken tooi, dien de middeleeuwsche schilders en beeldhouwers aan hun Hemelkoningin schonken, is de bruidskrans, als zooveel anders, aan de Germaansche werkelijkheid

ontleend. Een oeroud teeken van de koninklijke vrouw zooals ook van de bruid is de gouden borstschijf, die meestal met acht steenen bezet is; zij heeft haar voorbeelden en voorloopers in de Germaansche borstschijven van den oerouden tijd. In de middeleeuwen is zij het teeken der vorstin en koningin, maar ook van de vrouw uit het vrije Odalsgeslacht, die in de steden alleen de borstschijf dragen mocht. Niets is zoo kenschetsend voor het Germaansche erfgoed, dat ook nog in de late middeleeuwen leefde, dan dat wij in de « minne », zooals haar de Oudduitsche en Middel-Nederlandsche dichters als het oerbeeld der vrouwelijkheid vereeren, de Germaansche bruid terug herkennen: zij draagt de borstschijf, het «zegel der minne». In denzelfden bruidsopschik verschijnt echter ook in de Germaansche mystiek de goddelijke minne, die met het « goddelijke zegel » getooid is; en ook dit goddelijke zegel is de gouden schijf met het « zegel van de wereld », zooals de arische zonneheld haar reeds droeg. Dit stemt weer overeen met de gedachte van het huwelijk van zon en aarde; en wanneer de bruiden in Friesland, in Westfalen en Zevenburgen heden nog dit oude zonneteeken dragen, dat van moeder op dochter overgeërfd wordt, dan openbaart zich daarin het oude en steeds jonge geloof aan de zonnigheid van het leven, waarover de vrouw en moeder als hoedster aangesteld is.

De Gouden Wagen

« SEINE Klauen — durch die Wolken sind geschlagen,
er steiget auf mit groszer Kraft... »

Zoo begint een « daglied » van den Heer Wolfram von Eschenbach, een van de grootste Ouduitsche dichters, die er het opstijgen van den zonneadelaar aan den Oostelijken hemel in bezingt. En in de groote scheppingen van onze dichters en zangers klinkt haast altijd een ervaring van den voortijd opnieuw op; het is dezelfde ervaring van het nieuwe

licht, dat zeshonderd jaar later meester Ludwig van Beethoven opnieuw machtig weerklinken liet in de veel gezongen en diep aangevoelde verzen:

« Sie kommt und leuchtet und strahlt uns von ferne,
und geht den Weg gleich als ein Held... »

Het oeroude, arische ervaren van den zonneheld, die als een reus uit zijn tent treedt, om vreugdevol zijn nieuwe baan te doorloopen, is voor den Zuiderschen mensch meer het beleven van den dag geworden, terwijl de Noordsche mensch, voor wien licht en duisternis op grootere kampplaats hun eeuwigen kamp uitvechten, dit het diepst en blijvendst beleeft in den loop van het jaar. Maar het behoort tot het oudste en krachtigste beleven van den arischen mensch en aldus hebben alle Indogermaansche talen hetzelfde woord voor het eeuwige beleven van het nieuwe licht: de Uschas openen voor den arischen Indiër den licht-reidans van den dag. Aurora voor de Romeinen en Eos voor de Grieken. Voor de Germanen is de uit dezelfde oudheilige gebieden stammende Ostara de godin van het nieuwe licht van 't jaar geworden, of liever gebleven; want in het beleven van het jaar van den Noordschen zonneloop, wortelt toch eigenlijk het wereldbeleven van den Indogermaan. Aldus beteekent de naam « Ostern » of het Oudduitsche « ostarum » de « dagen van het nieuwe licht », in samenhang met het woord « Osten ». Want het is oorspronkelijk dat feest, waarop de zon bij de lentelijke dag- en nachtevening begroet werd; wanneer dag en nacht den hemel in gelijke deelen beheerschen, de dag echter zegerijk voortschrijdt, om van nu af volledig de overhand te behalen. Zoo sterk was dit

jaarfeest in de gebruiken van de voorvaderen geworteld, dat het christendom zich zijn beteekenisinhoud toeeigenen moest, toen het de Verrijzenis des Heeren in den tijd van het feest van de heropstanding der zon legde, en dat de naam « Ostern » van het oude heidensche feest tot op heden met zijn ouden beteekenisinhoud levendig gebleven is.

Want wat spreekt nu nog meer tot het hart, en wat geeft aan ons verlangen naar de lente en ons beleven van het licht een diepere uitdrukking, dan al de gebruiken, die aan dezen heiligen paaschtijd verbonden zijn — tot het gebak, dat de « vrome bakkerslui bakken en gereed maken »? Zij vormen nog in het deeg het oudheilige zinnebeeld van het jaarrad met zijn recht kruis, gedeeltelijk tot « Brezel » (krakeling) verder ontwikkeld; ze vormen ook het wiel van het jaar met de zes zwanen, die het onderwerp van een diepzinnig sprookje zijn. Het in vier verdeelde wiel zelf is het zinnebeeld van de dag- en nachtevening, en dat nu nog altijd in vele streken van Duitschland van de bergen rolt, in vurige vlammen gehuld en als levende afbeelding van den zonneloop aan weiden en velden het nieuwe licht en een nieuw leven verkondigt. Reeds in de XVIe eeuw vertelt ons Johannes Boehm van dit stellig veel oudere gebruik: Velen, die dit verbazingwekkende schouwspel nog niet gezien hebben, gelooven dat de zon of de maan uit den hemel valt... Het gebruik bestaat nog in het Odenwald, in het bergland van Westfalen, in de Palts en elders. Het heilige paaschvuur echter brandt in gansch Noordwestduitschland op de nachtelijke bergen, wanneer de paaschdag voor den heiligen paaschnacht wijkt. Benevens het wiel zijn er andere zinnebeelden van oudvrome wereldverklaring en wereldbeschouwing

bewaard gebleven. Aldus laait te Attendorn in Westfalen het vuur om het teeken van de mensch-rune ᛘ op; en daar ook heeft zich het oude teeken van den opgang naar de hoogte van het jaar in zijn oude beteekenis gehandhaafd. Want het beteekent in de runenkalenders dit jaargetijde, waarmee de opgang naar het hoogtepunt van den zomer begint, wanneer de midzomerstaak in denzelfden vorm van de oude menschrune opgericht wordt.

En zoo is ook het hout waarmee dit vuur zich voorheen voedde, van een gansch bijzondere soort; vaak moest het daarbij nog gestolen, dat wil zeggen, in 't geheim aangebracht worden. Het wordt hier en daar ook nog met het uit twee stukken hout geboorde « noodvuur » aangestoken, met een pistoolschot in brand gestoken of uit den steen geslagen — een gebruik dat zelfs de vroeger vijandig gezinde Kerk op Paaschzaterdag overgenomen heeft. Zooals nu dit vuur een zinnebeeld van het nieuw ontvlamde leven zelf is, dient het ook voor de opwekking van het leven: men loopt met brandende houtblokken, stroobussels of fakkels over de velden, waarin juist het kiemende zaad wakker wordt. Weinigen zijn er zich van bewust dat uit deze fakkeltochten ook onze fakkeloptochten ontstaan zijn, die ook in onze dagen weer een uitdrukking van de hoop op een nieuw leven en een nieuwen tijd willen zijn.

Ook de sprong over het vuur, die bij het paaschvuur zooals bij het zonnewendevuur plaats heeft, heeft dezen dieperen zin; hij is een moedproef en tevens een zinnebeeld van het koene, nieuwe leven; want alle leven vordert koenheid en ondernemingsmoed. In een van onze groote mythen is deze gebruikelijke sprong sage geworden: in de sage van den held Siegfried, die

door den vlammenwal rijdt, om de slapende, met brons omgorde bruid tot nieuw leven te wekken. Hij zelf is de oude arische zonneheld, die de lichtjonkvrouw Ostara wekt, die zichzelf op den brandstapel voor den geliefden held opoffert. Hier zijn dood en wedergeboorte één; en de wedergeboorte uit het vuur was wel de oorspronkelijke zin van dit vuur, zooals ook de lijkverbranding onzer voorvaderen.

Al deze beelden, die voor onze vaderen den zin hunner wereldordening weerspiegelden — zonnewagen, zonnewiel en nieuw licht — zweefden nog vóor den geest van den dichter van de « Trusznachtigall », toen hij driehonderd jaar geleden dichtte:

> O schöne Sonn! O Post so schnell!
> O gülden Rosz und Wagen!
> O reines Rad, an reiner Quell
> mit zartem Glanz beschlagen!
> Im Winter war dein Licht, so hell,
> das du uns gibst, verloren;
> es schien dein Rad und deine Quell
> von Kälte ganz erfroren.

Wat de Meiboom vertelt

EEN van de liederen, die daarom tot volkslied geworden zijn, omdat zij een overoude en wezenlijke zijde van het volksgemoed aanraken, zingt van den lindeboom, die boven de bron aan de poort ruischt. Daarin is de oude gedachte tot de dichterlijke ervaring geworden dat de boom, en in 't bijzonder de lindeboom, in zoo enge betrekking tot den mensch staat, dat een heele gemeenschap hem tot beschermgeest verkoren heeft. De boom en zijn leven

staan in enge gemeenschap met het leven van hen, die hem geplant hebben. Uit het ruischen der linde spreekt de geest van de gemeenschap zelf, wanneer God in den storm haar takken beroert. In haar schors snijdt men zoo menig lief woord, in de hoop dat het — aan den beschermgeest van het gemeenzaam leven toevertrouwd — geheime wenschen vervulle en zelf leven worde. Heel in 't bijzonder geldt dit voor de geheime wenschen van hen, die samen hun namen aan de schors toevertrouwen. Is volgens de oeroude Noordsche mythe het eerste menschenpaar niet uit twee boomen geschapen, waar de eeuwige golf het strand der aarde bespoelt en de adem van Alvader waait?

Als wachter over recht en wet stelt men den boom aan de grens der gemeente; hij moet als een vertegenwoordiger van den hoogsten rechter, het veld behoeden en de boosdoeners tegenhouden. Daarom bestraft men den boomschender als een roover of moordenaar: wie de kruin van een groenen boom afslaat, hem zal op zijn stam het hoofd afgeslagen worden, en wie zijn wortels schendt, zal met zijn eigen voeten er voor boeten. Aldus verkondigt het de mondeling overgeleverde boerenrechtspraak. Maar deze diepe volkswijsheid is maar te begrijpen, wanneer men haar diepsten zin naspeurt: het heilige en onschendbare leven zelf is het, dat onder zulke strenge bescherming gesteld wordt. Want in het leven van den boom groeit het leven van de velen samen, die zooals stam en takken en bladeren van den boom een levende gemeenschap vormen.

Duidelijk naspeurbaar is nog op menige plaats dit oergevoel, dat uit een ons vreemd geworden natuur-

gevoel ontspringt. Nog kent men in Zweden den « Boträ », den geslachtenboom, in wiens leven het leven der dorpsgenootschap besloten is. Dezen boom kent ook het Nederduitsch sprookje van den jeneverboom: hij bewaart het vermoorde leven en laat het opnieuw ontwaken; uit zijn twijgen ruischt troost den troosteloozen vader en verschrikking den schuldigen moordenaar toe. In dezen boom steekt het Wölsungenzwaard, het heilig erf der sibbe; en ook het mes van de beide broeders, dat door zijn toestand verkondigt, of het den verren broeder goed of slecht gaat. Onder de linde komt de dorpsgemeenschap voor het volksding samen, waarop de levenden en de dooden door plechtigen oproep ontboden worden. Want een onderbroken keten slingert zich in de opeenvolging der geslachten om dezen, die leven, en genen die voormaals leefden, maar niet uit de gemeenschap gescheiden zijn.

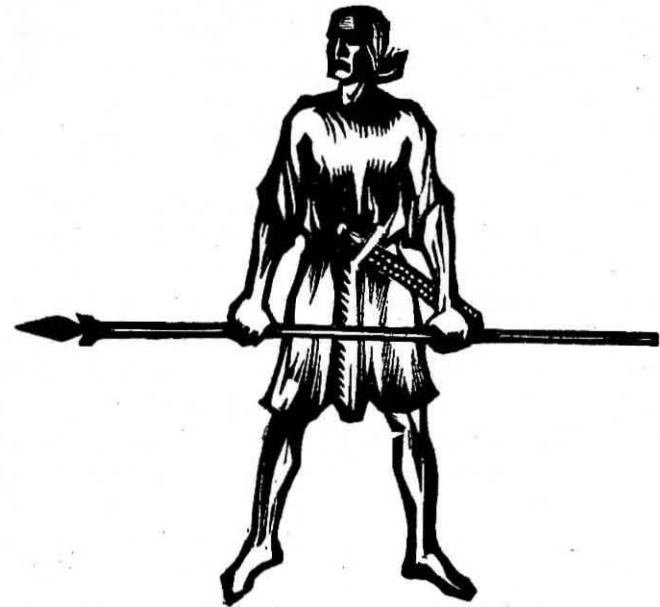
In dezen heiligen boom heeft ook onze meiboom zijn oorsprong. Wanneer hij na de wintersche kaalheid zijn nieuw groen gewaad aantrekt, wanneer nieuw leven in zijn stam omhoog stijgt en zich groen en vreugdevol ontvouwt, dan begint de hooge tijd van het jaar en daarmee ook de hooge tijd van de volksche gemeenschap. De wintergroene boom, die in den joelnacht met kaarsen versierd is, vindt zijn tegenbeeld in den zomergroenen meiboom; de geest der gemeenschap, die hij verzinnebeeldt, viert hoogtij. Niet enkel in blij en uitgelaten feestviering, ook in den wil tot verdediging der heimat vindt deze geest zijn uitdrukking. Naast spel en dans staat de groote jaarlijksche verzameling der weerbaren, die eertijds de Franken op hun meiveld samenbracht, maar die nu

nog de schuttersgilden naar het schuttersfeest roept, dat eenmaal een zeer ernstige wedstrijd tot het aanduiden van de weerbaarsten geweest is.

Aan de grenslinde werd eertijds het heilige jaarteeken gehangen; wij kennen een stadje in Westfalen, waar heden nog op den meidag een brandende lantaarn boven in de takken van de linde gehangen en een kruik met bier, de oude offerdrank der Germanen, door de twijgen naar beneden gegoten wordt.

Niet altijd heeft men als meiboom een gevelden boom gekozen, die dan midden in het dorp opgericht en met allerlei zinnebeelden, met een groot wiel en bonte vanen versierd werd. De levende boom zelf is zijn voorlooper; hij werd vroeger en wordt op menige plaats heden nog voor het lentefeest versierd. De oude Zwaben zouden boomen gehad hebben, die zij met gevlochten twijgen en allerlei kostbaarheden voor het feest oprichtten. In onze keizersage, die eigenlijk de mythische uitdrukking van ons staatsbewustzijn is, vinden wij deze gedachte in haar oorspronkelijke opvatting. Als keizer Frederik, of wie ook daarmee bedoeld wordt, uit zijn doodenberg teruggekeerd is, hangt hij zijn schild aan den dorren boom en deze wordt weer groen en begint te bloeien. Zoo bloeit het volk en het op hem berustende rijk weer op, wanneer zijn tijd gekomen is en hem den leider geschonken wordt, die daartoe geroepen is. Maar de sage meldt ook, dat eer 't zoover is er nog hard gekampt moet worden en dat de machten van het licht en die van de duisternis zich voor den bloedigen slag aan den berkeboom ontmoeten, die ook niets anders is dan de boom van de groote jaar- en wereldwende.

Het groote volksche ontwaken heeft ook bij ons het gebruik van den meiboom weer in eer hersteld. Zorgen wij er voor, dat het geen ijdel vertoon wordt, dat één dag duurt en dan weer vergeten wordt! Laten wij ons de oude heilige wortels van dezen boom herinneren, die groeit uit de diepten waar, uit de bron van het verleden, de eeuwige wateren van ons volkswezen opborrelen.

Van de Germaansche Landname

HET is een oude Germaansche gedachte, die in de gedachtenwereld en de wetgeving van het Duitsche Rijk weer opleeft: de bodem is den Germaan méér dan een dood bezit, hij is de drager van het leven en daardoor een kostbaar pand, dat den bebouwer door God zelf tot gebruik en verzorging toevertrouwd is. Van uit deze grondgedachte kan men alle overleveringen en gebruiken verklaren, die sinds den oertijd met de inbezitname van nieuwen bodem

en het terugwinnen van den ouden verbonden waren. Het zijn handelingen vol wijding, die zinnebeeldig een bond sluiten met de hoogste goddelijke macht, die zich in de machten van aarde en zon openbaart; deze echter leven in het heilig vuur, dat in den haard brandt en het middelpunt vormt van al het land, dat in 't rond onder één bezitter vereenigd is. Aldus is ook het voorvaderlijk erf van het hof, het « Odal », een afbeelding van het gezamenlijk land van het volk en verder een afbeelding van Midgaarde, de bewoonde en geordende wereld zonder meer. Zooals de bruid bij het aanvaarden van het gezag over haar hof driemaal om het haardvuur schrijdt, en met een brandend stuk hout rond het huis wandelt, zoo schrijden bij de landname in het oude IJsland de Noorsche landnemers met een fakkel om het nieuwgewonnen land; of ze staken aan de hoeken van het land zelf groote vuren aan en er werd uitdrukkelijk mee bedoeld, dat zij met dit vuur het gansche gebied geheiligd hadden. Was het landgebied minder groot, dan werd er ook een brandende pijl over heen geschoten. Koning Harald Schoonhaar bepaalde, dat niemand van zijn mannen meer land mocht nemen, dan hij op één dag met vuur omloopen kon.

Al dit vuurgebruik had echter betrekking op het groote wereldvuur, de zon, die door haar verschijnen over het gewonnen land dit land heiligde. Daarom heette het in de wetten, dat men het vuur moest aansteken wanneer de zon in 't Oosten stond en deze vuren moesten tot in den nacht branden. Als zichtbaar teeken van het huwelijk der zonnekracht met de kracht der aarde, werd een merkteeken opgericht, dat meestal tegenover de opgaande zon stond: in IJsland was het eens een bijl, het oudheilig teeken van den hemel- en

aardgod Thor; naar dit teeken werd die plaats de Bijl-fjord genaamd. Overal echter was het gebruik in zwang, een hoogen staak op te richten, waarvan de spits dan door de opgaande zon geraakt werd; niet zelden was het de staak van de banier zelf, waaronder de zegerijke kamp om het land gevoerd was geworden. Hij bekroonde dan den heuvel, waaronder de gevallenen bijgezet waren; en daarbij heerschte de gedachte, dat zijn kracht, gepaard met de kracht van aarde en zon, een element van den heiligen bodem zelf geworden was en zich blijvend aan de komende geslachten meedeelde, die het land zouden bebouwen.

Want zeer vaak was het zoo, en in den oertijd zal het over 't algemeen zoo geweest zijn, dat de landname van den grafheuvel van de gevallenen of van den leider uitging en dat hier voor immer het middelpunt van het sibbe- en stamverband lag. Zoo kan men ook het gebruik verklaren, dat wij bij de Saksers aantreffen: dat men aarde van den geboortebodem meenam en ze op het nieuwgewonnen land uitstrooide, de aardkracht zelf is het, die daarmee het nieuwe land meegedeeld wordt, en de nieuwe nederzetting zit op den bodem van de oude heimat. Menige later niet begrepen sage heeft deze handeling bewaard en tot een list gemaakt, wat oorspronkelijk heilig en zinvol gebruik geweest is. Daarom namen de Noorsche sibben die naar IJsland overstaken, de heilige aarde uit de gewijde plaatsen hunner heimat mee, om ze aan de nieuw opgerichte heiligdommen uit te strooien. Wellicht hebben ook de Zwaben, die uit het Spree- of Havelland in de Neckar- of Donaugouw trokken, gewijde aarde uit de oeroude heilige wouden der Semnonen meegebracht naar den Hohenstaufen, naar Tübingen, naar den Hohentwiel of waar elders nog

heiligdommen van den stam gesticht werden. De groote gedachte van de eenheid der Duitsche aarde wordt in zulke gebruiken voor ons zichtbaar: waar ook de door het bloed en de graven der voorvaderen gewijde aarde is, daar is Duitsch land.

Tot in de boerenoverleveringen van den nieuweren tijd is steeds weer de gedachte uitgedrukt dat ieder landbezit « van God en het heerlijke element der zon ontvangen » wordt. Tot in den verren oertijd, die getuigenissen van hun leven en denken op de rotsafbeeldingen van het Noorden neergelegd heeft, wordt deze gedachte zichtbaar; wij vinden daar den tocht van den ploeg om het land, zooals eveneens het oprichten van den staak. Aldus mogen wij allicht aannemen, dat het oprichten van den meiboom, die jaarlijks plaats heeft en ook het trekken van den ploeg om het land in den lentetijd oeroude gebruiken zijn, die uit dezelfde gedachtenwereld stammen: het is de jaarlijksche bekrachtiging van het verbond, dat de vaderen eenmaal « met God en het heerlijk element der zon » gesloten hebben. En wij mogen een gedenkteeken, dat ons de eerste geschiedkundig vastgestelde, zij het ook tragisch mislukte landname door Germaansche stammen in Duitschland nagelaten heeft, verklaren als stammende uit deze gedachtenwereld. Het is de hooge en spitse steen te Miltenberg aan den Main, waarop een Latijnsch inschrift de Germaansche runen vervangen heeft; het vertelt, dat deze steen tusschen de gebieden van de Kimberen, Teutonen, Haruden en Ambronen opgericht is. Deelen van deze Noordsche volkeren hebben zich gedurende de groote volksverhuizing in de Maingouw gevestigd en hebben dezen hoogen steen als merkteeken van de landname en den rechtsvrede opgericht.

Het jongste verleden heeft ons een van de grootste landnamen gebracht, die het Duitsche volk ooit beleefd heeft. Wel was het oude Duitsche bodem, die in de Oostmark, in het Weichselland en in het Sudetenland teruggewonnen werd, maar hij was afgescheiden van de landen van zijn oorsprong en de heilige heimataarde was door vreemde zinnebeelden ontwijd. Nu zijn echter de standaarden van het Rijk met de adelaars en zonneteekens weer bij duizenden over het land opgericht, en de ploeg van den Duitschen boer trekt weer zijn voren tot aan de grenzen van den heiligen vadergrond. Maar de dooden, die in den kamp om dezen grond gevallen zijn, hebben hem met hun bloed gewijd en zullen weer opstaan met voorvader en nazaat, als het weer eens geldt hun Duitsche land te beschutten.

Zonnewende – Zonnenoodlot

DIT is het geheim van bloed en ras: het beleven van duizenden jaren stroomt er in voort, verwekt nieuw beleven en scherpt den innerlijken zin voor al de duizend bronnen, waaruit heden nog leven en denken der voorvaderen tot ons spreekt. Daarom stonden wij eenmaal als jonge trekkers om het zonnewendevuur, daarom ontsteekt heden het Groot-Duitsche Rijk de hoogtevuren, die voor ons zinnebeelden zijn voor de verheffing van het leven,

verheffing, die bloed en noodlot ons als taak hebben gesteld.

Deze oer-herinnering is het geheim van den toover dier klare nachten, waarin het uitdoovende avondrood en de schijn van het morgenrood in elkaar vloeien; wanneer het oord van den opgang zoo dicht bij dit van den ondergang nadert, dat de zomersche zonnebaan als een hooge, feestelijke poort verschijnt, dat de hoog opgeheven armen van den zonneheld over de zomersche aarde welven. Onder de beelden, die uit dit oer-beleven stammen, begrijpen wij nog heden den oorspronkelijken en eeuwigen zin: het huwelijk van de scheppende zonnekracht met de moederlijke krachten der aarde, en door het noodlot tusschen beide gesteld, de wijding van de menschelijke gemeenschap, die door bloed, geest en noodlot onontbindbaar is. Dit leeft nog voort in het kinderlied:

> Macht auf das Tor, macht auf das Tor,
> Es kommt ein goldner Wagen...

waarin de oude zonneheld zelf gevierd wordt. Zijn zinnebeelden, die men in den verren oertijd in steen, barnsteen en runenschriften ritste, verkondigen zijn zegetocht naar de zomersche hoogte. In Schleswig richt men den midzomerstaak op, waarin de oude man-rune behouden is, want zij is het teeken van den zonneheld, die zijn armen hoog in den zomerhemel opheft. Er is echter nauwelijks een feest te vinden in den zomerschen loop van het jaar dat in eerbiedwaardigheid en diepen volkschen zin gelijk is aan datgene, dat nog jaarlijks in den hoogzomertijd te Questenberg in het Harzgebergte gevierd wordt. Op een rots boven het dorp staat een eikestam, aan wiens

dwarstak een reusachtig wielkruis hangt, dat elk jaar op het feest van de zonnewende vernieuwd wordt. In den vroegen morgenstond, als de eerste stralen van de zon verschijnen, is de dorpsgemeenschap op de hoogte verzameld en begroet de opgaande zon met hoorngeschal. Dan wordt de oude krans afgenomen en met frisch, versch loof omwonden; in den ring van het wiel zetten zich de leiders der dorpsgemeenschap, eten brood en vleesch en laten den drank rondgaan ten teeken van de gemeenschap, die allen omsluit. Op het middaguur wordt de krans omhoog getrokken, de loovertrossen aan beide zijden vernieuwd en met den roep «Die Queste hängt» wordt het begin van de nieuwe helft van 't jaar aangekondigd.

Wie ooit aan dit feest deelnam, voelt zich innig met die geslachten verbonden, voor wie eenmaal het gebruik een beleven was, — een wereldbeleven, dat in het gemeenschapsbeleven gestalte krijgt. De krans is niets anders dan het duidelijk herkenbare zinnebeeld van den wereldkring, die allen omsluit en in lotsverbondenheid vereenigt, waaraan geen zich kan onttrekken, en waarin toch allen geborgen zijn. Daarom vlechten de meisjes elders kransen uit negen verschillende kruiden, om ze op de boomen of in het zonnewendevuur te werpen — heimelijk hopend, dat ook voor haar het levenslot zich in dit zinnebeeld naar zijn natuurlijke bestemming voltrekken moge. Een dergelijke krans versierde eenmaals ook de reusachtige « Ding »-linde te Nordhausen in het Harzgebergte, de « Merichslinde », waaronder op het zomerfeest het schoenmakersgild met raadsheeren en burgemeesters samenkwam, om den zonnewendenacht in loofhutten door te brengen. Zoo worden nu nog kransen en « kronen » op den vooravond van den heiligen zonne-

wendenacht boven de deuren van de met stroo gedekte huizen in Nedersaksen vastgehecht. Eens werd dan de tinnen beker door de meisjes rondgereikt en de « minne », dat wil zeggen op de gedachtenis der dooden en der levenden gedronken, die tot de sibbe of de volksgemeenschap behooren.

Een feest van het licht en van het vuur is het tot op heden gebleven en juist in de laatste jaren opnieuw in verhoogde mate geworden. De houtstapel is zijn kernmerk; maar ook stroobussels en pektonnen op lange staken worden verbrand en laaiende pekkransen in het water geworpen, want het vloeibaar element ontvangt in deze heilige nachten de wijding der zon, wier noodlot het is, van nu af weer den weg in de duisternis te gaan. Het besef van het onafwendbare van dit noodlot is het, dat den Germaan en zijn mythen het tragische grondgevoel gaf, maar tevens ook het besef van de innerlijke eenheid van alle menschelijk noodlot met het groote zonnenoodlot in het wereldbestel. Uit dit besef werd de mythe van den lichten Balder geboren, die uit den bloei van zijn zonnig leven neerdalen moest in de donkere hel — getroffen door de speer van het onontwijkbare noodlot, waaraan al het levende bezwijkt.

Dit noodlot is echter voor den Germaan geen drukkende, onbuigzame dwang, die uit een vreemde wereld in de zijne ingrijpt: in den laatsten diepsten grond zijn wij allen er mee verbonden, omdat de wet van de wereld ook onze eigen wet is

denn das selbständige Gewissen
ist Sonne deinem Sittendag.

En aldus is het in zinvolle overeenstemming met de oeroude mythe, wanneer de grootste tragedie van het

germanendom, de ondergang der Nevelingen, zich juist op een zomerzonnewende afspeelt, en wanneer hij, die dit noodlot kent, de wilde en toch zoo blijmoedig dappere Hagen, den eindkamp met den roep begint:

« Nun trinken wir die Minne und opfern des Königs Wein! »
« Zu einer Sonnenwende der grosze Mord geschah. »

Het Duitsche volk heeft in zijn ganschheid altijd weer dit noodlot moeten doorloopen. En eenieder die zijn beste zelf geeft, heeft eenmaal of menigmaal door die diepte te gaan, die zonnenoodlot is; die diepte waarin men wel kon wanhopen, als alles schipbreuk lijdt en als het beste willen miskend wordt. En hij zal toch de vonk in zichzelf niet laten uitdooven, want de Germaan kent de eeuwige wet van sterven en worden, waarvan zijn mythen en zinnebeelden getuigen. Hij buigt zich niet als een slaaf onder een drukkende wet, die voor hem onverstaanbaar is; hij zal zijn licht door de diepte dragen. Want alle licht zal onveranderlijk weer zijn weg naar de hoogte nemen, gelijk de zon, wier afbeelding het is. Deze zekerheid geven ons mythe en gebruik der zomerzonnewende:

Und solang du das nicht hast,
Dieses Stirb und Werde,
Bist du nur ein trüber Gast
Auf der dunklen Erde.

Zonneheld en Heldensage

Aan de overzijde van alle geschiedkundig gebeuren ligt de mythische oergrond van ons volksche leven — en toch bepaalt hij voortdurend ons geschiedkundig handelen. Heden nog en dag voor dag; — wij allen hebben toch in den loop van ons leven een ontwikkelingsgraad doorloopen, waarop het mythische erfgoed onzer vaderen voor ons een onmiddellijk beleven was; werkelijker en sterker haast, dan de eisch van het dagelijksche leven. Dat

was in den tijd, toen Siegfried, de lichte en dappere als het eeuwige voorbeeld van ons wezen vóór ons oprees; toen wij zijn kracht, zijn daden en zijn noodlot in ons beleefden, toen wij met hem den draak versloegen en met woede en groote droefheid in het hart van zijn plotseling einde lazen. Of toen ons later het bovenmenschelijk beeld van den wilden Hagen en de ondergang van de den dood trotseerende Boergondiërs hevig ontroerde en verhief; toen wij trouw en ontrouw van de gezellen van Dietrich van Bern en zijn daden en lijden tot maatstaf van onze eigen vriendschap en avonturen maakten.

Waarom zijn ons deze gestalten, die, zevenhonderd jaren na hun dood, mannen en jongelingen van Germaanschen bloede ontroerden, ons heden na verdere zevenhonderd jaren, nog altoos zoo vertrouwd? Wat deed bij het verslaan van den draak door Siegfried nog immer de harten kloppen van ons, die beslagen waren in een natuurwetenschap die alle dieren der sage onverbiddelijker gedood heeft, dan ooit een held het heeft gedaan? Het antwoord daarop geeft ons een andere wetenschap, die zich met onze eigen, innigste natuur bezighoudt: de Germanenkunde. Zij leert ons — want zij is slechts een deel van de wetenschap van het leven zelf — waarom wij zoo zijn, zooals wij zijn; waarom wij zoo voelen, zooals wij voelen en waarom dit zijn en voelen sinds de dagen der oervaderen in wezen niet veranderd is en ook niet veranderen kan, wanneer wij blijven wat wij zijn.

Heldensagen en heldenliederen wortelen in den scheppenden oergrond van ons volk, uit welken wij allen stammen, en uit welken wij altoos weer onze krachten zuigen, of wij het weten of niet. Zij zijn gemeenzaam oerbezit, want zij gaan terug naar een

gemeenzaam oerbeleven, dat zoo geweldig geweest is, dat zijn beelden nu nog levend zijn en nieuw beleven in ons opwekken. Want alle helden die ons als jongens eerbiedwaardig waren en het nu nog zijn, dragen de trekken van die helden uit den oertijd, in wie de gelijkenis van het goddelijke uit het beleven van het wereldgebeuren zinnebeeldige gestalte aangenomen heeft.

Hier liggen de eeuwige wortels van ons Germaansche godsbeleven, ze zijn stevig vergroeid met ons oudste en steeds nieuw wereldbeleven; en alles wat door de eeuwen heen ook van den nieuweren tijd, aan ons beleven kracht en gestalte, ontroering en innigheid gegeven heeft, is uit deze eeuwige wortels gespijsd, die vast in onzen ouden, heiligen grond rusten. Telkens het beeld van den kampbeproefden held in een historischen voorkamper van het volkswezen gestalte aannam, rees in hem het beeld van den ouden arischen zonneheld uit den mythischen oergrond op: hij geeft hem zijn trekken, waarin de merkteekens van de goddelijke afkomst duidelijk worden, wijl iedere nieuwe held, die in de wisseling der geslachten en der eeuwen tot de leiding van het volk geroepen werd, aan het vermoedende bewustzijn van het volk als een nieuwe belichaming van zijn eeuwig oerbeeld verschijnt. Deze trek moet reeds die held gedragen hebben, die voor de eerste maal in een geschiedkundig vatbaren tijd den zegerijken kamp tegen de Romeinsche macht gevoerd heeft : Armin, zooals hem de Romeinen noemden, dien wij heden in onzen lichten held Siegfried opnieuw kunnen herkennen. Oude sagestof is met dezen naam verbonden: zooals de zonneheld van den oertijd groeit hij op in het duistere hol van den winter, om uit eigen goddelijke kracht zijn macht te

overwinnen en den weg te banen voor het nieuwe leven. Daarom smeedt hij in het donkere hol bij de dwergen zelf het zwaard, waarmee hij den beslissenden kamp tegen den draak opneemt. Wij weten thans, dat het zwaard in vroegere tijden eens uit brons vervaardigd werd, en dat het in nog ouderen tijd, de steenen bijl was, die de zonneheld zwaaide en waarmee hij den deksteen van het Hunengraf stuksloeg, zooals Donar met zijn hamer de steenen reuzen van den winter verbrijzelde. Een Hunengraf bij Bremen heeft ons een vijfduizendjarig beeld van dezen hamerzwaaienden zonneheld overgeleverd.

Toen na het binnendringen van een vreemde wereld vóor duizend jaren het Germaansch godsbeleven in de werksteden der houtsnijders en steenkappers gered werd, heeft de Germaansche heldensage den ouden heldengeest trouw bewaard en hem steeds opnieuw in de groote leiders van den eigen tijd herkend. Naast de eerste bevrijders van Rome's overmacht verschenen de gestalten van den tijd der groote volksverhuizingen: vóor allen de Gotenheld Dietrich van Bern. Ook hem schrijft de sage de daden en het lijden toe van den zonneheld; hij kampt met den draak, ook hij vindt in het donkere drakenhol het zwaard, dat den weg baant voor het licht, en ook hem zijn de zonnige oogen gegeven, die de goddelijke vonk laten herkennen en die in den toorn als vonkelende bliksems schitteren. De sage weet van hem te berichten, dat hij aan het einde van zijn aardsche leven op een zwart ros in het steenen huis der voorvaderen reed, om eenmaal bij den grooten eindkamp om de zege van het leven er weer uit terug te keeren. En waar ooit een koning of een keizer het verlangen van zijn volk naar vrijheid en gerechtigheid wist te vervullen, nam

hij de trekken aan van zijn oorspronkelijk en eeuwig voorbeeld, en het volk keek verlangend uit naar den terugkeer van dezen die voor hem het oorbeeld van zijn eigen wereldwet was, omdat hij zijn eigen levenswet vervulde.

In de oude geschriften der Indogermanen is hij de « God in de wateren », die volgens het wereldbeleven der oude Noordsche volkeren jaarlijks uit de golven der zee tot nieuw leven en tot nieuwe daden weer opstijgt. Hem toont nog een Germaansche grafsteen, die een dooden held door zijn gezellen aan den Rijn eenmaal werd opgericht. Menige oude sage vertelt ons, dat de stervende held met het oog de zon zocht, doordrongen van het besef, dat een oude Duitsche dichter in de woorden legde:

Wär' nicht das Auge sonnenhaft,
Die Sonne könnt es nie erblicken,
Und wär' in uns nicht Gottes eigne Kraft,
Wie könnt' uns Göttliches entzücken?

Het heilige Brood

Als kind kenden wij allen de sage van de trotsche vrouw Hitt, die het brood misachtte en mishandelde en die daarvoor in een reusachtigen steen veranderd werd. Zooals in de meeste Germaansche sagen, leeft ook in deze een mythe uit den grijzen voortijd voort; uit dien tijd, dat in Midgaard in de door God beschermde menschenwereld, het brood als drager van leven en geluk heilig was. Wie er zich aan vergreep, moest naar Uitgaard, in de woeste

wereld van de steenreuzen terugkeeren waarin geen brood en geen leven en geen heilige sibbenvrede waren.

Een tijd, die levenswaarden naar beurswaarden schat, is deze oeroude mythe schier vergeten; slechts de trouwste bewaarders van onbewust geestelijk bezit, de boeren en de kinderen, herinneren zich deze mythe nog. En toch gaat zij voor ziende oogen terug naar dezen oerouden tijd, toen man en vrouw voor het eerst met de steenen hak in den schralen grond voor de broodvrucht de plaats bereidden, die wieg en graf tegelijk was voor het koren, waarin het leven woonde. Van ontginning tot ontginning werd het verder gedragen, het begon zijn zegetocht over de grenzen en overal, waar het wortel schoot, bracht de heilbrengende God huiselijkheid en sibbenvrede met zich in het land. Aldus werden koren en brood tot zinnebeeld van den levenschenkenden wereldgeest zelf. In zijn beeld zag men ook de wereldwet, die ook voor de menschen geldt, onafwendbaar en troostvol tevens: « Sterf en word. » De mythe van het wereldgebeuren was ook de mythe van het brood, dat het andere gebeuren in het kiemen, wassen, rijpen en vergaan herhaalt. De geest in het koren draagt het heilige leven door den ijstijd van den winter en laat het in de lente weer opstaan. Hij draagt 's menschen leven, dat zoo eng met hem verbonden is, dat zonder hem geen leven meer denkbaar is.

« Heilig », dat is voor de Germanen het woord voor alles, wat leven draagt en leven bevordert. Heilig is hem het brood, wanneer hij het als koren op de akkers strooit, heilig is het, wanneer hij het neermaait, wanneer hij het verbrijzelt en eindelijk eet. Aldus verschijnen de hemelgod en zijn aardsche

gezellin zelf in het beeld van het heilig brood. De hoogste tijd van het jaar is het, wanneer de hooge hemel met zijn zonnekracht de moederlijke aarde beminnend omvat om den drager des levens te verwekken.

Die Erde bitt' ich und den Oberhimmel:
Erke, Erke, Erke, der Erde Mutter !...
Sei du grünend in Gottes Umarmung,
Mit Nahrung erfüllt, den Menschen zum Heil !

Zoo groetten de Germaansche voorvaderen den « heiligen hoogtijd », die tevens terzelfdertijd de huwelijkstijd voor de menschen was. In den tijd der rijpheid, doet men een omgang rond den akker, terwijl men al het land den heiligen godsvrede aanbeval; en nog in de middeleeuwen stond de ploegende boer onder gansch bijzondere rechtsbescherming. En eindelijk komt de tijd van den dood, die hier in den waarachtigsten zin een offerdood is; wanneer de maaier de wiegende halmen neerslaat, die door hun dood het leven dienen moeten. Hierop is de oude mythe van den offerdood van den God gegrond. Daarom is de God van den oogst, van het koren en het brood tevens ook de God der neergemaaide krijgers, de oeroude Wodan, die den weg opent voor het leven, wanneer hij leven vernietigt. Als een teeken, dat hij voortleeft laten de boeren nu nog de laatste schoof op het veld staan; zij is voor Wodes ros bestemd, of zij heet zelf de « Wode », want in haar leeft zinnebeeldig het goddelijke leven voort. In denzelfden geest gaf men de dooden wat koren mee in het graf; de plaats in het huis waar het graan bewaard werd, was een heilige plaats, en in de Germaansche halle

was het heiligdom dàar, waar het goddelijke leven zelf woonde.

Oeroude mythen van natuurverwante volkeren vertellen ons van het lijden en den offerdood van den goddelijken heilbrenger; maar ook ons sprookje van den koningszoon, die van niets vervaard is, weet, dat door het standvastig ondergaan van alle tegenslagen de koningsdochter, dat is het nieuwe leven, bevrijd moet worden. De Grieken vertelden van Dionysos, den zoon van Zeus, dat hij door de Titanen verscheurd en verslonden werd; maar uit de deelen van de verpletterde Titanen ontstond het geslacht der menschen, die allen de goddelijke vonk van Dionysos in zich dragen. Op dezelfde wijze hebben de Germanen de mythe van het brood gestalte gegeven; Wodan, die nu nog bij onze boeren leeft, brengt zich zelf ten offer, zooals hij ook het leven van den mensch neemt, wanneer het leven zelf dit vereischt. Maar hij leeft weer op in zijn veranderde vormen: in het heilig brood, zooals ook in den heiligen beroezenden drank, als wiens uitvinder hij vereerd wordt en waarmee hij 's menschen geest bevleugelt en verheft.

Onder velerlei zinnebeelden leeft de oude korengeest nu nog in ons volksgeloof voort; het weze het « korenwijfje », dat de kinderen uit het koren verjaagt om de heilige broodvrucht te beschermen, of de « korenhaan » of de « korenzeug », die als afbeeldingen van den levensgeest gelden en ook aan de laatste schoof hier en daar hun naam geven. De oogsthaan, die in vele Duitsche gouwen het laatste voer versiert en als houten beeld boven de schuurdeur aangebracht wordt, is een zinnebeeld van oeroud mythisch denken.

Daarom is het brood en alle gebak heilig; reeds in den oertijd werd aan het brood den vorm van de

zinnebeelden van den heiligen wereldkring gegeven: de gestalte van den God van het jaar of van zijn offerdieren, vooral echter het teeken van de eeuwige wedergeboorte of van het zegerijke leven, het hakenkruis. Tijdens alle heilige jaarwenden werd zulk gebak ter eere van de levenschenkende godheid gegeten. Door het eten van het brood voltrok zich zinnebeeldig de vereeniging van God en mensch; daarom namen ook de dooden van sibbe en volk er aan deel, aan wie men nu nog op het doodenfeest het « Allerzielenbrood » schenkt, want ook zij staan nog onder de groote wet van het Al.

Daarom is de boerenstand van adel en heeft hij de hoogste verplichting: de boer is de behoeder en verzorger van het heilige brood, waarin het goddelijke leeft. De eerbied voor het heilige brood is eerbied voor de wetten van het leven, van wiens onverganke- lijkheid het getuigenis aflegt.

De Geest van het Koren

HET rijpe graan is onder de sikkel gevallen, zooals de mensch zelf aan het einde van zijn levensloop onder de zeis van den grooten maaier vallen zal, om weer opnieuw den kring van het bestaan te voleinden. Velerlei gestalten heeft de geest aangenomen, in wiens beeld onze vaderen zich leven en wasdom voorstelden, die hun in het heilige graan en in het heilige brood gegeven werden. Als hij zijn einde nadert, noemt men thans den geest van

het graan eenvoudigweg den « oude », ook den « ouden man », den « Schewekerl » of den « oogstman ». Als het graan vóór het maaien onder den druk van den wind gaan liggen is, dan heeft de « oude » er op gezeten, zooals men zegt. Hij doet ook het graan wiegen en als de sikkel door het graan ruischt, trekt hij zich uit de gevallen zwaden altijd verder in het nietgemaaide graan terug, tot hij in de allerlaatste schoof ingesloten en gevangen is. « Olemanno ! » de oude man ! klinkt het dan, en wie de laatste schoof maait en bindt, heeft den « oude » gevangen en moet hem eigenhandig van het veld naar de schuur dragen :

Gij hebt den oude
en moet hem behouden !

In vele streken is deze oude niemand anders dan de « Wode » zelf, de heer over de scharen der neergemaaide krijgers, die onder zijn ouden naam tot op heden levend gebleven is. Hier en daar knielt men nog voor den « oude » in de laatste schoof neer en kust hem zelfs. Dit was een gebruik, dat in de XIIIe eeuw nog aan de bewoners van het Pruisische Ermland door een pauselijken legaat verboden werd, zonder dat hij daardoor veel tegen den zin der vrome heidenen vermocht uit te richten. Zoo maakt men uit de laatste schoof ook wel een man, die met broek, jas, vest en een ouden hoed gekleed is en de vereering van den goeden geest geniet. Want al beweert men ook in Noorwegen dat deze « maaierskerel » onzichtbaar in den akker huist en zich het gansche jaar door voedt met het graan van den boer, toch is dit zijn goed recht, want is hij het eigenlijk niet, die aan het graan de vruchtbaarheid en de levenskracht geeft? Men zet

zijn gestalte op het hof neer, de maaiers vormen om hem een kring en dansen driemaal den rondedans om hem heen. Dan wordt het feestmaal gehouden, dat in Beieren de « Niederfall » heet, en de gersteman, de haverman of de roggeman wordt uitgenoodigd het zijne van het maal te nemen — dus een offermaal in den eigenlijksten zin. Na het maal neemt de bindster der laatste schoof den roggeman in de armen en danst op den dorschvloer driemaal met hem in het ronde en daarna doen de andere bindsters hetzelfde. Ten slotte zet men hem in een hoek van de deel en laat hem toeschouwer zijn van het feest, tot hij daar zijn eereplaats tot den volgenden oogst inneemt. Zijn kracht gaat over op hem, die hem het laatst aangeraakt heeft, deze dorscher heet nu zelf de « oude », wordt met stroo omhuld en moet een strooman op den rug naar den buurman dragen.

Wellicht gaat het terug naar een nog oudere voorstellingswereld, wanneer de geest van het koren als een dier opgevat was, als een zwijn, een bok of een hond. Als de wind door het roggeveld waait, zegt men : er zijn wilde zwijnen in het koren, of men ziet den roggewolf of den roggehond. Deze geesten zijn tegelijkertijd goed en kwaad; zij laten het graan wassen, maar weten het ook te beschadigen. Als het graan gemaaid wordt, moet de korengeest zich uit elk gemaaid stuk in het niet gemaaide terugtrekken en de maaier moet zich wel in acht nemen, dat hij daar niet « door den oogstbok gestooten » wordt, of dat de « roggewolf hem er niet onderkrijgt ». Dit zegt men, wanneer een maaier gedurende den oogsttijd plotseling ziek valt.

Thans is het meest verspreide zinnebeeld van het rijpe en gemaaide graan de korenhaan, die eertijds

in de gestalte van een levenden haan met de laatste schoof gedood werd. Hij leeft nog als oogsthaan en als stoppelhaan voort in vele streken van Duitschland. In Brandenburg noemt men het oogstfeest vaak zelfs « den laatsten haan ». Een uit hout gesneden bonte haan wordt boven op den oogstkrans gezet, die zelf op een staak geplaatst is. Het geheel wordt als versiering op het laatste voer naar huis gevoerd en vaak ook boven de schuurpoort vastgenageld. De krans is het oude zinnebeeld van het wiel van het jaar, dat als zinnebeeld van het eeuwige « sterf en word! » het gansche leven omsluit. Men plaatst dezen krans op den staak ook in het groeiende graanveld; dikwijls ook als bescherming tegen een kwaden korengeest, den « Bilwisreiter » of « Bilmesschnitter ». Die zou in het rijpe graanveld lange, smalle banen maaien. Hij leeft in de verbeelding als een lange, tot op 't been afgemagerde man, die een jas met lange panden en een driekantigen hoed draagt en de handen altijd in de broekzakken heeft. Hij rijdt meestal op een zwarten geitebok door het veld; aan den zoom van het korenveld trekt hij dan zijn rechter schoen uit en bindt aan zijn grooten teen een kleine, zeer scherpe sikkel waarmee hij de lange smalle banen door het graan maait.

Men herkent in den « Bilwisreiter » gemakkelijk de gestalte, die als « Pietje de Dood » in onze beeldende kunst een plaats verwierf: hij is de Maaier, die de menschen als het graan neermaait, en aan alle bijzonderheden is hij nog in zijn oorspronkelijke beteekenis te herkennen. De sikkel werd ook bij hem door de zeis vervangen; het maalkruis, dat hij in het veld snijdt en dat hij zelf als teeken draagt, werd de zandlooper en zelfs de handen « in de zakken » kan men

terugvinden. Want als een verdere uitbeelding van den jaarkrans staat zijn gestalte met kringvormig naar binnen gebogen armen op het stoppelveld; diezelfde gestalte vinden wij, in brons gegoten, in de grafurnen van onze Germaansche voorvaderen. Geen schrikbeeld was deze « Vriend Hein » voor onze voorvaderen, die de wet van sterven en worden kenden, maar de vredebrengende begeleider op den weg van alle leven, dat, zich herhalend, eeuwig vloeit. En dezen dieperen zin herkenden zij overal: bij het maaien der halmen en het bergen der heilige broodvrucht, zooals ook in het woeden der veldslagen, die zelfs bij hen hun dieperen zin vonden, is het feit, dat zij het behouden en het uitbreiden van het « Odal » van hun akkergrond en levensruimte dienden.

Leider en Gevolgschap

ZOOLANG ons krijgshaftige bonden van strijdvaardige mannen bekend zijn, zoolang staat alle strijd onder het teeken der engste verbondenheid van een uitverkoren leider met de mannen, die tot iedere eervolle daad bereid zijn hem in den kamp en den dood te volgen. Zoo staat bij den aanvang der geschreven geschiedenis deze schildering van de Germaansche gevolgschap, die de Romein Tacitus wellicht een Germaanschen zegsman naverteld heeft:

« Leiders hebben meer invloed door hun voorbeeld dan door het gezag van hun ambt; als zij snel bereid, ver zichtbaar zijn, als zij op de allervoorste plaats kampen, dan wekken zij bewondering op. Onder de gevolgsmannen heerscht groote wedijver: ieder wil de voorste bij zijn vorst zijn, de leider is er op bedacht vele en snelle gevolgsmannen te hebben. Dat is eer, dat is macht: steeds omgeven te zijn door een groote schaar van uitgelezen gevolgsmannen. In vredestijd is het een sieraad, in den kamp een sterke schutting. »

Deze schildering bevat alle elementen, die in onze Germaansche dichtkunst en in de latere Duitsche heldendichten den grondslag van alle eer en trouw vormen en zoodoende ook van elke kampgemeenschap. Trouw en dapperheid tusschen leider en gevolg en niet minder tusschen gevolg en leider, want trouw is slechts dan trouw, wanneer ze steeds en ten alle tijde wederzijdsch is. Zoo diep was dit beeld in de voorstelling en het gevoel aller Germaansche volkeren geworteld, dat een heele reeks van woorden nu nog daarvan getuigen: leider, vorst, heer, hertog en de thans niet meer levende benamingen: « truchtin » en « thiodan »; voor het gevolg het Duitsche « Gesinde » dat « weggenoot » beteekent, « gezel », dat beteekent « zaalgenoot », en « jongeren », een woord dat zijn oorspronkelijke beteekenis in een gansch anderen voorstellingskring verloren heeft. Het zijn namelijk de « jongmannen » van het krijgshaftig gevolg; de christelijke dichters van de vroege Duitsche tijden wisten geen ander woord te vinden om de gevolgschap van Christus aan te duiden en zoo zijn woord en begrip in een gansch anders geaarde wereld overgegaan.

Niet enkel in de sage, ook in de geschiedkundige werkelijkheid treedt deze in het midden zijner gezellen rijdende en aan hun spits vechtende gevolgsheer op, en dit vaak in de grootste oogenblikken der Germaansche geschiedenis. Koning Otto de Groote reed als een echte Germaansche gevolgsheer in den grooten slag van Hongarije op het Lechveld, zooals het Widukind von Corvey schildert:

« In de vijfde heerschaar, die de grootste was, reed de vorst zelf, omwald door uitgelezen degens en door een strijdlustige jeugd, en bij hem was de zegebanier, door dichte legerscharen omgeven. De vorst greep het schild, drilde de heilige speer, rende als eerste tegen den vijand, roemvol, zooals het een koning betaamt, die over dappere mannen gebiedt. »

Deze heerschaar, die den leider zelf omgeeft en het veld niet levend verlaat, indien de leider valt, heet letterlijk de « Trost », omdat zij den vorst een zinnebeeld is van sterkte, vertrouwen en zekerheid, wanneer hij zelf als eerste den vijand tegemoet rijdt. Het is de mannelijke eisch van den Germaanschen oertijd en van de Duitsche middeleeuwen, wanneer Hagen, het oorbeeld van den tot in den dood getrouwen gevolgsman, in het Nevelingenlied deze woorden zegt:

« Ez zaeme, » so sprach Hagene, « vil wol volkes trôst,
daz die herren vaechten ze aller vorderôst ! »

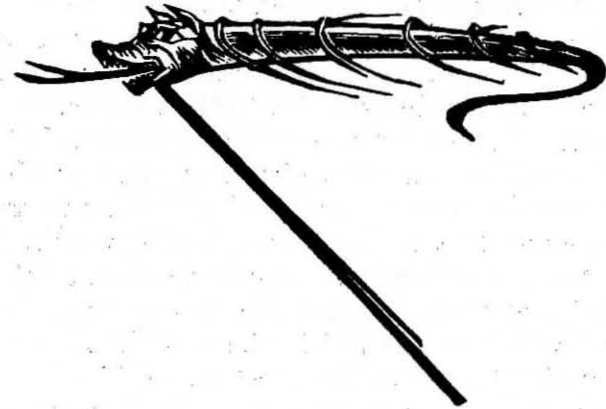
Deze trouw hebben ook historische helden jegens hun mannen immer gehouden. Als Liudolf, de zoon van den grooten Otto, met zijn vader in oneenigheid raakte, omdat hij zijn jonge gevolgsmannen in alle omstandigheden trouw wilde blijven, dan is hij juist daarom, vervlochten met het beeld van den hertog

Ernst von Schwaben, tot den held der Duitsche volkssage geworden.

Het grootste volksdichtwerk, dat naast het Nevelingenlied, het lied van de mannentrouw, en het Gudrunlied, het lied van de vrouwentrouw, meer dan duizend jaren het Germaansch zinnebeeld en voorbeeld van de gevolgschapstrouw was, is het gedicht van Dietrich van Bern en zijn gezellen. De verhalen van hem, den grooten volkskoning, werden overal verteld waar Germanen woonden: door de trekkenden in Beieren en Oostenrijk, door de Oostlandvaarders der Hanza en door Westfaalsche kooplieden in de koopmanshuizen in Noorwegen; en het thema is in velerlei varianten steeds dat, hoe Dietrich zijn gezellen na harden kamp voor zich won, hoe hij hen en zij hem trouw bleven; hoe hij om hunnentwille het Rijk verloor en hoe hij haast allen in heldhaftigen eindkamp met de Boergondische vorsten ten onder ziet gaan. De volksverbeelding heeft de gestalten van de oude Germaansche gevolgschap, van wie Tacitus reeds berichtte, in levensgetrouwe persoonlijkheden uitgebeeld, den in den kamp vergrijsden vertrouweling van den vorst in den ouden Hildebrand, den jongen, driftigen degen in den snellen en driftigen Wolfhart. En de tragedie van den Berner neemt in zijn trouw aan de gevolgsmannen haar oorsprong: hij ontruimt voor den valschen Sibick zijn rijk, om zijn getrouwen uit de gevangenschap te verlossen. Wittich, de ontrouwe gevolgsman, gaat naar den vijand over; den tot in het diepste der ziel getrouwen Heime echter, een eigenzinnigen keikop, jaagt Dietrich zelf uit wantrouwen uit zijn kring en dwingt hem in de wouden te gaan en den dag af te wachten, dat hij zijn trouw bewijzen kan.

Ook hier heeft de Germaansche volksverbeelding de tragiek van alle levende gemeenschap herkend; dat trouw met trouw, persoonlijke eer met mannenplicht in tegenstrijd kunnen geraken, zoodat zelfs de allertrouwste miskend wordt. Maar voor de oude dichters geldt als allerhoogste trouw, dat Heime in de woorden trouw blijft aan zichzelf, om op den dag der gerechtigheid den gevolgsheer bij te staan en den werkelijken verrader met het zwaard te verslaan.

De diepere krachten van het Germaansche wezen blijven in het Duitsche volkswezen steeds aan zichzelf gelijk. Waar zich ooit een nieuwe levende ordening vormde, was ze gegrondvest op wederzijdsche trouw tusschen leider en gevolgschap en op de gerechtigheid, die over beiden heerscht. Onverwoestbaar is elke gemeenschap, die op dezen grondslag berust; vergankelijk, wanneer deze grondslag aan 't wankelen gebracht wordt. En elk nieuw jaar stelt ons opnieuw voor deze beslissing.

Het heilige Vaandel

NIETS groots was er in het leven van den Germaan, of het maakte hem bewust van de enge en onbreekbare verbondenheid met den geest en het wezen van zijn voorvaderen. Hun leven was zijn leven, zijn daden waren hun daden en in zijn hoogste krachtsontplooiing, in kamp en oorlog, bespeurde hij meer dan elders, hun onmiddellijke nabijheid, zelfs het volledig één zijn met hen en hun heldhaftigen geest. Uit dit besef van de eenheid van het levende

zijn in de spanne der geslachten zijn zijn zinnebeelden ontstaan, en vóor alle andere de zinnebeelden van den krijg en den kamp.

Op de grafheuvels van den voortijd, die binnen in de steenen kamer het gebeente der vaderen borgen, verrees als merkteeken een paal, gesneden uit het heilige hout, dat den zoo dicht bij de natuur levenden Noordschen mensch zinnebeeld en zetel van het leven is. Niet enkel een dood merkteeken, maar een levende brug van de wereld der moederlijke aarde naar de hoogere wereld van den klaren hemel, waarin de zon haar baan doorloopt en waarin de daden tot stand gebracht worden, waaraan de dooden van de sibbe en het volk hun aandeel hebben, gelijk zij onscheidbaar deel hebben aan den geest en het bloed van hen, die deze daden verwekken. Deze teekens waren geladen met de goddelijke kracht, die in de aardkracht en de zonnekracht werkzaam is en die als onvernietigbaar deel de in het Hellerijk wachtende dooden met de in Midgaard handelende mannen verbindt. Dit heilige, met goddelijke kracht en met de macht der vaderen geladen teeken werd als veldteeken in den slag gedragen; de jonge manschap beschutte het met schild en lans en voelde de kracht der zege van hem uitgaan; want de kracht der vaderen leefde in hem en het was het geloof aan de zege zelf, die zich er in belichaamde. Tot diep in de middeleeuwen was de slag een overeengekomen samentreffen met den tegenstander; zoo werd de banier op het vastgestelde veld opgesteld en er rondom de burcht der schilden gevormd, bij welke de leider van het leger zelf stond, en waarbij de beslissing van den krijgsgod viel.

Dit veldteeken was met een zinnebeeld van de zege bekroond; in Duitschland was het meestal de

gouden adelaar, die de Duitsche koningen nog in de middeleeuwen in den krijg begeleidde en die reeds voor vijftienhonderd jaar door de Saksen gevoerd werd, toen zij zegerijk vooruit drongen en hun rijk tot diep in Midden-Duitschland en over de zee naar Brittanje uitbreidden. Waar zij nieuw land gewonnen hadden, plantten zij het heilige teeken op het slagveld; naar het Oosten gericht, naar de opgaande zon: zoo moest de geest der vaderen en hun kracht van uit de graven der heimat in den nieuwgewonnen bodem overstroomen en de alomtegenwoordige zonnekracht den nieuwen heimatgrond wijden. Want van de zon nam de Germaan zijn land te leen, zooals nog vele boerenoverleveringen van den lateren tijd vertellen; in het heilige veldteeken echter huwde zij met de heilige aardkracht, het moederlijk element, waarvan ook Donar, de oude God van de Germaansche boerenkrijgers, gevoed werd, zooals de Edda vertelt. Om het met de woorden van onze huidige taal te zeggen: de eeuwige ordening van het heelal vereenigde zich daarin met de wet van het bloed en den bodem, die de eerste oorzaak van alle heilige sibbenwetten is. En dit was de diepste zin van allen Germaanschen kamp: te leven naar de wet van de heerschende zon en tevens vast geworteld te zijn in de aardkracht, waarin de kracht van de vele duizenden voorvaderen leeft.

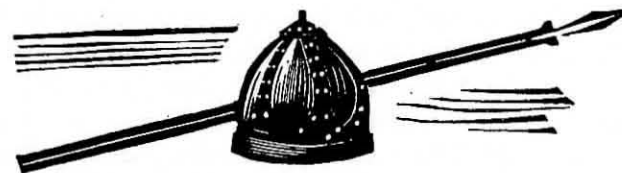
Dit innig met den bodem verbonden veldteeken noemde men later den « Standhart », dat beteekent « standvastig »; en daaruit is ons woord standaard gevormd. Het is nu zooals in den voortijd het veldteeken van een kampvaardigen troep en zijn leider en het zinnebeeld van een onverwoestbare kampgemeenschap. De stormloopende afzonderlijke groepen, die zich met zwaard en lans in de scharen der

vijanden stortten, voerden een bijzonder veldteeken, de stormvaan met het lange, roode vlaggedoek. Ook zij stamt uit den Germaanschen oertijd: de krijgsspeer van Wodan is haar voorbeeld; ten teeken van het feit, dat bij hem, den ondoorgrondelijk heerschende, de beslissing berustte, werd aan de schacht een rood doek gebonden, dat vroeger wel eens met het bloed der krijgers zelf gedrenkt was. Ze was het teeken, dat allen die haar volgden, zich den dood toegewijd hadden en het leven, als het hun behouden bleef, als een nieuw geschenk van den Alvader in ontvangst namen. In deze doodsverachting lag voor den strijdvaardigen Germaan de hoogste stijging van het leven. In het lied van de tot sterven bereide Nevelingen zegt men van Volker, den vaandrig der Boergondiërs:

« Er band zu einem Schafte ein Zeichen, das war rot. »

In het oude Rijk was het het hoogste voorrecht van de Zwabische legerschaar, aan de spits van het rijksleger deze stormvaan te dragen, waarin zich steeds de tot den dood bereide Germaansche zegebewustheid belichaamd heeft. Altoos weer moest de stormvaan van onder den heuvel van haar gevallen verdedigers te voorschijn gehaald worden: of het nu de ravenbanier der Noormannen was, de stormvaan van de Duitsche ridderschap, de vaandels der Duitsche landsknechten of de vaandels van Pruisische of Duitsche bataljons. Wanneer de krijger in den Germaanschen tijd en thans nog zijn eed van trouw op het vaandel aflegt, dan leeft hierin de oude, verheven gedachte: in de vaan leeft de geest van de voorvaderen en van hun krijgshaftige daden, in haar leeft de geest van de

krijgshaftige gemeenschap zelf, die langer duurt dan de dood, want « die Fahne ist mehr als der Tod ». Daarom is de met het bloed der verslagen krijgers gedrenkte vlag voor immer het mythische verzamelpunt van de levende en doode krijgers. Zoo was het reeds in den oertijd, zoo was het aan de Feldherrnhalle, toen de vaan der Duitsche heropstanding weerom met het bloed van haar gevallen verdedigers gedrenkt werd. Zij werd weerom het mythische verzamelpunt der levenden en der dooden, die in haar rangen meemarcheeren; ja, van alle dooden, die in den duizendjarigen kamp van het Duitsche volk om bloed, bodem en eer hun eigen bloed gegeven hebben.

De heilige Speer

ONDER de rijkskleinoodiën van het oude Rijk, die thans na honderdvijftigjarige afwezigheid op hun oude plaats in de rijksstad Neurenberg teruggekeerd zijn, is het eerbiedwaardigste keinood niet de kostbare kroon, hoe eerbiedwaardig zij ook voor alle Duitschers moge zijn; maar wel de ijzeren lansspits, welke de oude koningsspeer droeg. Zij is het oudste kenmerk van de Germaansche leiders en koningen, die niet in het beeld van een gouden kroon,

maar in de zegerijke speer het kenmerk van hun gezag zagen. Dit gezag echter was van goddelijke herkomst en de heilige speer, waarin het gezag verzinnebeeld was, was zelf in den eigenlijken zin het merkteeken van den alles beheerschenden en zegebrengenden God, die in den lateren Germaanschen tijd als de Alvader Wodan verschijnt. Oorspronkelijk is het wellicht de oud-arische en Germaansche hemelgod Tiu geweest, met wiens naam in de runenreeksen de speervormige rune aangeduid wordt. Als dus onze oude koningen en keizers hun gezag van een goddelijke roeping afleiden, dan is dit niet een uitvinding van de middeleeuwsche Kerk; het is een voortzetting van de oeroude Germaansche gedachte, dat alle menschelijke en aardsche ordening een afbeelding van de groote ordening van den hemel en het heelal moet zijn.

In den Germaanschen voortijd schonk, zooals Tacitus meedeelt, de gevolgsheer aan den jongen gevolgsman het ros en de « bloedige, zegebrengende speer ». Ook dat was een overdracht van de den leider eigen zijnde heerschers- en zegekracht op den jongen krijger. Aldus stelden de oude Germaansche afbeeldingen Wodan en zijn plaatsvervanger, den legerleider, meestal met schild en speer voor, en de groote Gotenkoning Dietrich van Bern drilt op het ruiterstandbeeld, dat eertijds in Rome stond en door keizer Karel naar Aken gebracht werd, de speer als teeken van zijn koningschap. De heilige speer was dan ook onder de koningsteekens, die de stervende koning Konrad in het jaar 919 door zijn broeder Eberhard aan Hendrik, den eertijds vijandigen hertog van Saksen, liet overbrengen: aldus is het oude koningsteeken met een der groote daden van de Duitsche geschiedenis

verbonden. Koning Hendrik zelf, die het oude Oostfrankenrijk weer van uit zijn Germaansche wortels vernieuwde, is op zijn zegels met speer en schild afgebeeld. De speer die hij droeg en die nu nog onder de rijkskleinoodiën bewaard gebleven is, stamt weliswaar af van een ouder Germaansch volk, maar juist daaraan wordt haar afkomst uit het gemeenzame Germaansche verleden zichtbaar.

In het jaar 922 hadden de Langobardische hertogen de speer der Langobardenkoningen als teeken der macht over het Italische Langobardenrijk aan koning Rudolf II van Boergondië overgegeven. Vier jaar later werd deze speer door Rudolf aan koning Hendrik overgeleverd die daardoor zijn heerschappij zinnebeeldig over het oude Boergondische koninkrijk uitbreidde; de speer werd sindsdien het eigenlijke teeken der Duitsche koningsmacht. De Langobarden zelf hadden deze koningslans uit hun verren Germaanschen voortijd overgeërfd; zij wordt herhaaldelijk vermeld als het zinnebeeld der goddelijke roeping hunner heerschers. Zoo werd eens bij een betwiste koningskeuze de echte koning aangeduid door het feit, dat een valk op zijn speer neerstreek. Koning Authari breidde zijn heerschappij uit tot over Beneden-Italië, hij raakte met de koningsspeer een zuil aan, die in de zeeëngte van Messina stond en duidde zoodoende de grens aan van zijn heerschappij. Iets dergelijks vermeldt de sage van koning Otto I: hij zou zijn lans in den « Ottesund » in het Noorden van Jütland geslingerd en daardoor de grens van zijn rijk aangeduid hebben.

Met zekerheid weten wij echter uit de geschiedenis dat Otto de heilige speer der Germaansche koningen in den grootsten en meest beslissenden slag in zijn

leven gevoerd heeft, in den slag van Hongarije op het Lechveld den 10en Augustus 955. Na een moedige toespraak aan de mannen van zijn gevolg, greep hij het schild en de heilige speer en rende als eerste tegen den vijand in, die in dezen slag tot de totale vernietiging verslagen en voor immer van den Duitschen bodem verdreven werd. Hij heeft wellicht de speer in zijn door hem gebouwd paleis te Maagdenburg bewaard, en zoodoende kwam het oude Langobardische koningsteeken in de nabijheid der oorspronkelijke heimat van dit volk terug, nadat het achtereenvolgens door Langobardische, Boergondische en Duitsche koningen gevoerd was geworden, — een zinnebeeld van de bestendigheid van het Germaansche wezen in de wisselvalligheden van een bewogen geschiedenis. In het jaar 1002 aanvaardde koning Hendrik II, de laatste Saksenkoning, te Meinz met de heilige speer het Duitsche koningschap.

Een weinig later begon de herinnering aan de herkomst van de oude Wodanspeer te verbleeken; de kerkelijke legende bracht ze met den heiligen Mauritius in verbinding, en later nog werd verteld, dat het de lans was waarmee Longinus, de Romeinsche hoofdman, de zijde van Christus aan het kruis doorstoken had. In de xe eeuw heeft men in het speerblad een ijzeren nagel ingevoegd, die zoogezegd aan het kruis van Christus de rechter hand doorboord had. Het doordringen van christelijke voorstellingen vervormde de Germaansche overlevering, maar zelfs deze met bloed bevlekte nagel laat toch nog een vage herinnering herkennen aan de « bloedige, zegebrengende speer » van den Germaanschen voortijd. En ook in Wolfram van Eschenbach's Parsival, waarin zooveel van de gedachtenwereld van het Oude Rijk uit

Germaansche overleveringen binnengestroomd is, wordt de met het koningsbloed gedrenkte speer vóor den nieuwen heerscher in de graalburg gedragen. Koning Hendrik IV, die heel zijn leven lang de onafhankelijkheid van het Duitsche keizerschap tegen het pausdom verdedigen moest, liet de speerspits in een breeden zilveren band vatten, waar keizer Karel IV een gouden band aan toevoegde.

In een oorkonde van 1246 wordt de heilige speer als « Speer en Nagel onzes Heeren » aangegeven — de oude godenspeer is volledig in de christelijke gedachtenwereld opgenomen geworden. Maar onder dit vreemde hulsel hebben wij sinds lang de ware Germaansche kern weer ontdekt; voor ons is de oude reliek van het Rijk weer dat, wat ze vóor duizend jaren was: drager en zinnebeeld van het heil van ons Germaansche Rijk der Duitsche natie en van zijn door goddelijke opdracht heerschende leiding.

Sibbe en Sage

GESLACHTEN na geslachten, in een eindelooze keten, hebben eens den bodem van Germanje bewoond en bebouwd, hebben hun dooden in graven van steen of in gebrande urnen bijgezet en hebben zich een eigen gedachte gevormd over den zin van dit leven, dat zij blij en sterk en in eerbied voor het ondoorgrondelijke beleefden en dat ze, als de dringende nood van de sibbe of van het volk het gebood, blijgemoed op het spel hebben gezet. Veel

duizenden jaren gaf zóó 't eene lid na 't andere aan zijn opvolger de goederen van het leven door; niet enkel het heilige broodkoren, dat zij als het zichtbare teeken van de instandhouding van het leven vereerden, ook de goederen van de ziel en den geest, die als vrucht van het wereldbeleven en de wereldbeschouwing in een lange reeks van eeuwen tot mythe en sprookje, tot zinnebeeld en sage uitgegroeid waren. Totdat in den tijd der volksverhuizingen geweldige legers uit het vreemde Zuiden kwamen om hun recht in de plaats van het inheemsche en hun godenwereld in de plaats van de eigene te stellen. Een allen overtreffende leider bracht het volk bijeen en versloeg het vijandelijk leger, en nog lang, wellicht meer dan duizend jaren heeft men van dezen leider gezongen, die door zijn zege den vrede van het volk en van zijn sibben herstelde.

Er kwam echter een andere tijd, kwader dan gene: er kwamen weer vreemde legers, maar ditmaal waren het de eigen stamgenooten die ze aanvoerden; en in hun gevolg kwamen vreemde mannen met andere leerstellingen, die van al wat op den vaderlandschen bodem gegroeid was, niets meer afwisten. En voor hun invloed moest de oeroude, heilige wereld der eigen overlevering wijken en zich in het donker der wouden en in de woestenij der heide terugtrekken. En eindelijk vond ze alleen nog een laatste toevlucht in de zielen zelf, die dezelfde gebleven waren als in den oertijd, en in datgene, wat men bij het knetterend vuur en 's Winters in den weefkelder en eindelijk bij het snorrende wiel in de spinkamer aan elkaar vertelde.

En zoodoende was Vrouw Sage dáár teruggekeerd, waar haar eigenlijke heimat was: in den levenden kring der geslachtenreeks, in wie het heilige broodkoren en het levende koren der overlevering levenschenkend en levenonderhoudend van kind tot kindskinderen doorgegeven werd. Terwijl de mannen en de vrouwen, die op de hoogte van het leven staan, aan het daadwerkelijke leven zijn recht laten wedervaren, heidegrond omploegen en wouden ontginnen, kennen de grootmoeder en de grootvader de oeroude, diepe ondertonen, die de eeuwige begeleidende melodie van dit dadenrijke leven uitmaken; en van hen vernemen het de kleinkinderen, die aan hun voeten zitten en die in alle tijden de ontvankelijksten zijn voor het oude weten en het oude geloof en voor de wonderen, die de wereld openbaart aan hen, die haar oude en diepe geheimen kennen. De oudsten en de jongsten — dat is het zinnende en droomende deel van het sibbeleven, dat slechts door deze aanvulling dat geheimvolle oerwezen wordt, waarvan wij nu nog een zweem bespeuren. Hier wist men nog van de groote voorvaderen, die buiten in de heidengraven rusten en zooals eenmaal in het leven, ook nu nog de heilige beschermgeesten van de gansche sibbe zijn. Men wist nog van den koning in den berg, die zijn schatten meegenomen had, opdat geen snoode twist om den schat den vrede der sibbe zou storen. Men wist nog van het kind, aan wiens wieg de wijze vrouwen gekomen waren om hem hun geschenken te geven; en hoe dan de booze vrouw haar het droevig lot bereidde, waarvan de moedige koningszoon, die voor niets vervaard was, haar weer verloste.

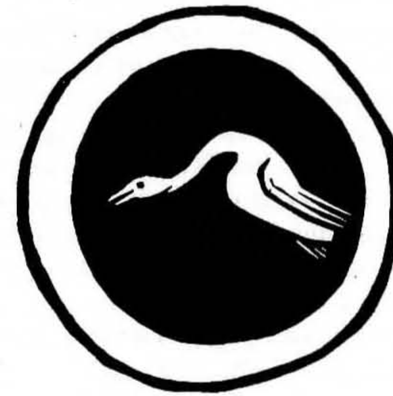
En dit alles wist men niet alleen, men kende ook nog de plaatsen, waar het gebeurd was. Men kende in de Mark den berg, waarin vroeger, vóór oeroude tijden koning Hinz in drie doodkisten met al zijn schatten begraven werd. In Mecklenburg toonde men

den heuvel, waarin de dwergen aan een steenen tafel zaten en op een bronzen ketel pasten. Aan de Wezer kende men zelfs een heuvel, waarin eertijds een koningin, die uit het Noorden gekomen was, begraven werd; om haar graf hadden twaalf pektonnen gestaan, die wekenlang gebrand hadden. Dergelijke andere dingen meer wist en weet men nog en de « geleerden » hebben steeds over dit « bijgeloof » het hoofd geschud en het « domme volk » naar andere vertellingen verwezen, die heel wat ouder en vertrouwbaarder zouden zijn dan die kransjespraat. Totdat dan op zekeren dag een andere soort van geleerden opkwam, die ook wel van hun grootmoeder de oude verhalen gehoord en hun wondere betoovering gevoeld hadden; en zij dachten dat datgene, wat op dezen bodem gegroeid was, toch niet zoo dom kon zijn. Ze groeven in den berg in de Mark een hol en ziet, de schatten van den koning en zijn drie doodkisten (het waren drie grafurnen) kwamen te voorschijn. In Mecklenburg haalde een geleerd man de boeren bijeen en toen men bij het opdelven werkelijk op de steenen tafel en op den bronzen ketel stiet, vreesden de boeren den toorn der dwergen, lieten hun schoffels in den steek en gingen loopen. Aan de Wezer ten slotte vond de geleerde, die zelf een man uit het volk was en diens gezonden eerbied bezat, bij het opdelven ook de sporen der pektonnen en kon nauwkeurig aanduiden waar ze gestaan hadden.

Nu bekeek men langzamerhand de oude wijsheid van het volk met andere oogen en men erkende, dat deze wijsheid veel echter en duurzamer is dan alle perkamenten, die men uit vreemde landen gehaald en als oeroude openbaring aangeprezen had. En men erkende, dat ook andere sagen een diepe, eerbied-

waardige kern hebben: zoo bv. de sage van den grooten volkskoning die in den berg aan de steenen tafel zit en den dag afwacht, waarop zijn volk hem in den hoogsten nood ter hulp roept. Zoo zeer heeft het gansche Duitsche volk zich als een enkele sibbe gevoeld, dat het dezen voorvader in den berg tot eeuwig zinnebeeld van volk en rijk gemaakt heeft.

En zoo konden wij ook het oude, diepe beeld, volgens hetwelk de goede geesten der sibbe den nieuwgeborene in de wieg als wijze vrouwen hun gaven schenken, op een grafafbeelding in Zweden terugvinden en juist verklaren. De goede gaven, — dat is het erfgoed der sibbe, dat elken nieuwgeborene geschonken wordt. De éene kwade gave echter, die wel iedereen in de wieg meekrijgt, moet door een kampend, dadenrijk leven overwonnen worden, waarvan het zinnebeeld de voor niets vervaarde koningszoon is.

De heilige Haard

HET vuur is in de oudste mythen der menschheid tot zinnebeeld van den vooruitgang der menschheid geworden; als behoeder en beheerscher van het vuur onderscheidt de mensch zich het zichtbaarst van de dieren, die alle het vuur vreezen. De mythische Prometheus, die den menschen het vuur uit den hemel gehaald heeft, werd het beeld van den vooruitdenkende, die in den kamp met de natuurkrachten van deze zelf het vuur als machtigsten bondgenoot afwint.

In het huis van den Noordschen voortijd vlamde het heilige vuur in de steenen vuurgroeve in het midden van de woonkamer; eenige bron van warmte, licht en gezelligheid, wanneer de Noordsche winternacht de groote, vurige dagvorstin scheen verslonden te hebben. Dan was het heilige vuur het zorgvuldig onderhouden zinnebeeld en onderpand van het wereldlicht, dat in de onderwereld den kamp met draken en booze geesten te voeren had; zoo ver het licht en warmte verspreidde, boeide het het leven zelf in zijn kring en in dezen kring is wellicht de oeroude, eeuwige mythe van den lichten zonneheld en van zijn daden en lijden, voor het eerst gedicht geworden.

Een element en zinnebeeld van het leven is het ook in latere tijden gebleven, toen het woonhuis zich in lengte, breedte en hoogte uitgebreid had; toen het zich op staanders uit eikenstammen opgericht had en een geweldig, ver uitstekend dak droeg, in wiens schemerige hoogte de vonken van het knetterend haardvuur wegvlogen, en door wiens reten en voegen de rook den weg naar buiten zocht. De vuurgroeve verplaatste zich naar het bovenste einde van het lange rechthoekige huis, waar het leemen of met planken of steenen belegde deel van de halle was, dat in Noord-Duitschland nu nog met den oerouden naam « Flett » aangeduid wordt. Op die « Flett », in de koningshalle zoowel als in het huis van de vrije boeren, groeiden de kinderen op, zooals de oude heldenliederen het ons vertellen; de heilige haard was hier en ginder het middelpunt van het sibbeleven, en uit zeer oude overlevering kunnen we besluiten, dat oorspronkelijk de voorvader zelf onder de haardplaats begraven geworden is. Aan den heiligen haard stond de zetel der vrouw, die hier als koningin des huizes troonde,

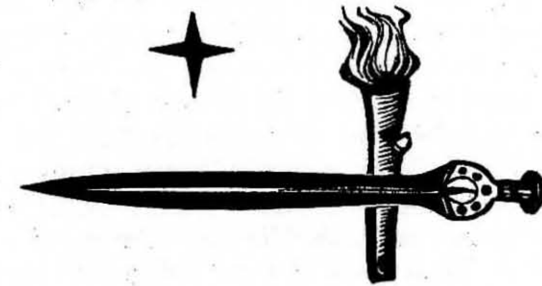
zooals de vorst in de koningshalle te midden van zijn getrouwen zijn zetel bij het vuur had en zooals de boerin in Westfalen nu nog van haar zitplaats aan den haard het gansche huis overschouwen en leiden kan. Zij is in zekeren zin de hoedster van het heilige vuur zelf; en als draagster van deze taak is zij wellicht uit de oorspronkelijke verhoudingen van het huis ook de hoedster van het heilige vuur geworden, dat de grootere eerediensten in de middelpunten van hun godsvereering onderhielden. Want de voorstellingen en inrichtingen van den godsdienst waren bij de Noordsche volkeren uit het enge gebied van het sibbeleven en van de sibbenordening op grootere schaal in de wereld en de wereldordening overgedragen; zooals ook het woord « heim » in de Noordsche taal zoowel het engere tooneel van het sibbeleven als tevens het tooneel van het geheele wereldgebeuren aanduidt.

Zoo is tot in onzen tijd het gebruik behouden, dat de jonge vrouw bij haar intrede in haar nieuw tehuis driemaal om den haard geleid wordt, waardoor zij het gezag over het inwendige van het huis aanvaardde. Daar waar de haard zich aan den rugwand van het huis verplaatst had, zooals in het Saksisch huis later meestal het geval was, werd zij tenminste om den ketelhaak, om den « haal » geleid, die met zijn kunstvol smeedwerk en zijn rijken beteekenisinhoud een gansch bijzonder sieraad van het huis was. Met zijn jaarwielen, met de zonneschijven en allerlei gedierte uit de sagen- en sprookjeswereld heeft het de overlevering bewaard uit den tijd, toen men in het heilige haardvuur de afbeelding van het groote zonnevuur vereerde. Die groote gelijkenis werd vroeger in het algemeen gebruik uitgebeeld, in den tijd van de winterzonnewende, wanneer volgens de oudste mythe

de zon in de wereldzee verzinkt, door alle haardvuren wijd en zijd met water uit te dooven en met den houten vuurboorder het nieuwe vuur te ontsteken. Oorspronkelijk moesten tweelingen dit vuur, vóor of onder de groote poort van de deel ontsteken, en van wijd en zijd kwamen de hofbezitters om nieuw vuur voor hun haard te halen.

Dit gebruik van de haardvernieuwing, dat vóor duizend jaren en nu nog den naam « noodvuur » draagt, werd in den evangelisatietijd onmeedoogend bestreden, en toch is het onder den ouden naam tot in onze eeuw bewaard gebleven. Het was nauw verbonden met het gebruik der zonnewenden, vooral der winterzonnewende, wanneer in de wedergeboorte van het vuur de wedergeboorte van de zon gevierd werd. Dan werd het joelblok in het vernieuwde haardvuur gerold, meestal het worteleinde van een boom en in het roet van den haardwand werden de levensboom en andere zinnebeelden van den jaarloop geritst. Hier raakt dan ook de menschenwereld het dichtst de wereld der geesten, die in de sagen door den schoorsteen in- en uitrijden; ook de wilde jager werpt zijn zegenschenkende of noodlottige giften graag door den schoorsteen naar binnen.

Dit zijn alle slechts varianten van de oude heilgedachte, die met het haardvuur verbonden is: het is het verlichtende en verwarmende middelpunt van de sibbe, het toevluchtsoord van haar leven en derhalve zelf een beeld van het eeuwig levende.

Germaansche Doodenhulde

Het zijn de graven, die ons het nadrukkelijkst aan het leven van den voortijd herinneren. Voor onze voorvaderen waren zij gedenkteekens van het leven zelf; zonder hen zouden wij weinig weten van het leven der voorvaderen, van hun kunstvaardigheid, van hun krijgsmoed en van hun geweldige kracht — en vooral van hun verheven zinnen en denken. Hun graven zijn gewijde plaatsen, omdat zij van het besef der onverwoestbaarheid des levens

getuigenis afleggen, omdat de wil naar eeuwigheid zich in de wisseling der tijden het zinvolst openbaart. Eere den voorvaderen! — dat was de gedachte, die de armen van de menschen uit den steentijd in beweging bracht, toen zij granietblokken van ver aanrolden en tot doodenhuizen opstapelden, zooals zij voor geen levenden opgericht zijn geworden. Met deze vereering der voorvaderen hebben zij echter zichzelf gedenkteekens opgericht, voor dewelke wij staan vol eerbied voor de voorvaderen maar ook voor hun nazaten, die tot zulke daden bekwaam waren. Want wat kon den Noordschen mensch, die met den nood van het leven genoeg te kampen had, tot zulke bovenmenschelijke krachtinspanningen voor een doodenvereering bewegen, tenzij een verheven en machtige idee?

Voorbij zijn de tijden, dat dorre kamergeleerden zulke daden, uit de vrees der overlevenden voor de dooden meenden te kunnen verklaren. Een betere kennis van onze volksoverlevering had hun de oogen reeds kunnen openen. Want aan de graven van den voortijd zijn sinds duizenden jaren onuitwischbare, levende en wezenlijke herinneringen verbonden. Sterker dan het afgrijzen, dat den mensch kan aangrijpen bij alles, wat met dood en vergaan uitstaans heeft, was het gevoel, dat over alle scheiden en vergaan een onverbreekbare samenhang heerscht; dat een bestendig, geheimzinnig komen en gaan heerscht in de eeuwige keten van het bloed en een vaste betrekking en een onverbreekbaren band legt tusschen hen die leven en hen die heengegaan zijn. Deze gedachte stond in het middelpunt van elke zinnebeeldige verklaring, die uitgedrukt werd in de aan de dooden bewezen eer: geen tusschen hel en hemel verdeeld hiernamaals, zooals in zuidelijke landen, maar het

leven zelf in den kring der sibbe of in den ring der kampgenooten; de Midgaarde van onze voorvaderen en haar heroïsche aanvulling door het Walhalla der krijgers. En wanneer de held nog een loutering had behoefd, dan was hier op aarde, op het tooneel van den eeuwigen heldenkamp daarvoor plaats genoeg. Sage, sprookje en gebruik, de diepste getuigenissen van onze ware wereldbeschouwing, leveren daarvan bewijzen in overvloed.

Aan de doode helden werden ook in het hiernamaals, dat men zich meestal als een nieuw leven op deze aarde voorstelde, nieuwe daden toegeschreven; daarom zette men hen bij in volle wapenrusting daarom reden de wapenbroeders om hun graf en zongen van hun daden:

Dan omreden den heuvel de machtige helden,
Der Edelingen twaalf, die naar oud gebruik
In liedren zongen de doodenklacht
En den Koning prezen. De koene daden
Roemden zij luid en zijn ridderlijken aard,
In woord en spreuk zijn werken eerend
Op passende wijze. Dit siert den man,
Den lieven Heer door lof te verheffen
In trouwen zin, wanneer de hand des doods
Uit 's lichaams hulsel bevrijdde de ziel.

Zoo bezingt het Angelsaksische lied de begrafenis van den dapperen Beowulf. De koning, die in den berg woont, is voortaan de beschermgeest van de sibbe en het gansche volk en duizenden jaren later weet het volk nog, dat daar een koning huist en welke wapenrusting en sieraden hij bij zich heeft.

Een voortleven na den dood moest de Germaan zich als een voortdurend handelen en kampen voorstellen.

Want was een held en krijger in den kamp gevallen, dan kon de in hem werkende onstuimige kracht onmogelijk in het niet verzinken; zij moest voortwerken, al was het in de stormen der groote natuur zelf. Zoo ontstond het grootsche beeld van het wilde heir, waarin de zielen der afgestorvenen onder den leider Thor of Wode door de luchten rijden; en niet voor niets was de dag van den doodenleider op het einde van September gelegd wanneer de stormen der herfstnachtevening het dorre loof beginnen weg te vegen. Wanneer later Michaël in zijn plaats treedt (29 September), dan is er behalve den naam niets aan veranderd. De heele middeleeuwen door vielen de groote herfstvergaderingen op het groote herfstding van den ouden zwaardgod. Op dit jaarlijksch ding, waarop in naam van den het recht verdedigenden zwaardgod, het halsgericht gehouden werd, werden door plechtigen roep de levenden en de dooden ontboden. De groote band, die de plaats van het ding omheinde, omvatte hen allen in naam van den heiligen vrede van het recht en de sibbe.

Veel is veranderd onder den invloed van vreemde gedachtenwerelden, die ons geruimen tijd lang onze voorvaderen uit den grijzen voortijd deden vergeten. Thans zijn wij weer door onderzoekingen tot aan de wortels van ons wezen vooruitgekomen, en eerst nu zijn wij in staat juist te begrijpen, hoe getrouw de eeuwen door het volksgemoed het besef van deze wortels bewaard heeft. Vooral is het de overlevering, die uit den grijzen voortijd als een groote as door onze geschiedenis gaat: de sage van den koning in den berg, die in wapenrusting aan zijn steenen tafel zit, en die als machtige stamvader der sibben over het heil van de komende geslachten waakt, om er dan

weer uit te voorschijn te treden, wanneer het volk in den hoogsten nood zijn hulp behoeft. Wij weten thans op welke reëele feiten deze sage berust; wij weten echter ook, hoe in de sage het besef van de eeuwigheid van het levende zich tot de hoogte van de volksche mythe verheft. Deze duizenden jaren oude doodenvereering is het zinnebeeld van den geest, die over sibbe, natie en volkswezen heerscht en dien de groote noodtijd altijd weer met nieuwe strijders onder een nieuwen leider uit den berg in het kampende leven opgeroepen heeft.

Want was een held en krijger in den kamp gevallen, dan kon de in hem werkende onstuimige kracht onmogelijk in het niet verzinken; zij moest voortwerken, al was het in de stormen der groote natuur zelf. Zoo ontstond het grootsche beeld van het wilde heir, waarin de zielen der afgestorvenen onder den leider Thor of Wode door de luchten rijden; en niet voor niets was de dag van den doodenleider op het einde van September gelegd wanneer de stormen der herfstnachtevening het dorre loof beginnen weg te vegen. Wanneer later Michaël in zijn plaats treedt (29 September), dan is er behalve den naam niets aan veranderd. De heele middeleeuwen door vielen de groote herfstvergaderingen op het groote herfstding van den ouden zwaardgod. Op dit jaarlijksch ding, waarop in naam van den het recht verdedigenden zwaardgod, het halsgericht gehouden werd, werden door plechtigen roep de levenden en de dooden ontboden. De groote band, die de plaats van het ding omheinde, omvatte hen allen in naam van den heiligen vrede van het recht en de sibbe.

Veel is veranderd onder den invloed van vreemde gedachtenwerelden, die ons geruimen tijd lang onze voorvaderen uit den grijzen voortijd deden vergeten. Thans zijn wij weer door onderzoekingen tot aan de wortels van ons wezen vooruitgekomen, en eerst nu zijn wij in staat juist te begrijpen, hoe getrouw de eeuwen door het volksgemoed het besef van deze wortels bewaard heeft. Vooral is het de overlevering, die uit den grijzen voortijd als een groote as door onze geschiedenis gaat: de sage van den koning in den berg, die in wapenrusting aan zijn steenen tafel zit, en die als machtige stamvader der sibben over het heil van de komende geslachten waakt, om er dan

weer uit te voorschijn te treden, wanneer het volk in den hoogsten nood zijn hulp behoeft. Wij weten thans op welke reëele feiten deze sage berust; wij weten echter ook, hoe in de sage het besef van de eeuwigheid van het levende zich tot de hoogte van de volksche mythe verheft. Deze duizenden jaren oude doodenvereering is het zinnebeeld van den geest, die over sibbe, natie en volkswezen heerscht en dien de groote noodtijd altijd weer met nieuwe strijders onder een nieuwen leider uit den berg in het kampende leven opgeroepen heeft.

De Duitsche Roland

IN de grafheuvels van den voortijd rustten de voorvaderen der groote boerengeslachten in steenen grafkamers of in aarden urnen. Het graf was door de nakomelingen meer, dan het voor ons op heden gewoonlijk is: het was de plaats, waar de kracht der vaderen levend was en onzichtbaar overstroomde in hem, die van het bloed der dooden in de heuvels was. Als zichtbaar teeken van deze kracht der vaderen, die als « aardkracht » op menschen en goden overging,

werd op het graf de stam van een boom opgericht; de stam als zinnebeeld van den levenden boom, zooals de rustplaats van den doode zelf ook het zinnebeeld van de onverwoestbare levenskracht was, die in zijn geslacht heerscht. In de gestalte van dezen heiligen paal was de stamvader met zijn kracht onder de levenden aanwezig; bij het aanraken van zijn merkteeken ging ze op de levenden over, hetzij hij bij vergadering en rechtspraak als de hoogste eedgetuige in het midden van de volksvergadering stond, ofwel als banier aan de spits van het leger in den slag gedragen werd. Waarborgde hij daar de onwrikbare verdediging van recht en gerechtigheid, hier trok hij de zege naar zich toe. Want éen enkele groote band hield alle leden van sibbe en volk tezamen, of zij in het licht leefden of in het dodenrijk verwijlden; en aldus ontbood nog in lateren tijd de drost « de dooden en de levenden tot de vierschaar ».

In dezen heiligen paal verbond de aardkracht zich zinnebeeldig met de kracht van de zegerijke zon, waaronder de levenden verwijlen, en aldus verbond zich in hem het land der vaderen met het land der nakomelingen. Wanneer nieuw land voor sibben en geslachten van het volk in bezit genomen werd, werd ten teeken van de landname de heilige paal der vaderen op den gewonnen bodem opgericht, en de kracht der vaderen stroomde op het nieuwe land over, dat « van de zon te leen genomen » werd, zooals middeleeuwsche oorkonden ons nog meedeelen. Aangezien de zon en de lichte dag van oudsher de handhavers en behoeders van het recht geweest zijn, werden vaderengraf en vaderenpaal middelpunten van de gerechtsplaatsen en door hen werd de heilige rechtsvrede zichtbaar en tastbaar belichaamd.

Een vreemd geloof en een vreemd recht kwamen over het Germaansche land en brachten vreemde gedachten en vormen, die menig oudheilig geloof en gebruik tot in de levenswortels troffen. Maar zoo min als zij het hebben vermocht, ons in het bloed van de voorvaderen te scheiden, evenmin hebben zij de wortels kunnen uitroeien van datgene, wat sinds duizenden jaren uit het bloed en den geest der voorvaderen gegroeid was. Oudheilig rechtsgebruik werd in de kerken verplaatst; maar de nieuwe rechtsplaats, de kerktoren, nam bij de Angelsaksers zelfs den naam over van den heiligen vaderen- en gerechtspaal, den « Stapel » (steeple). De oude grafteekens maakten plaats voor nieuwe, maar uit het rechtswezen was de geest der vaderen niet zoo licht te verdrijven. Hij leefde voort als middelpunt van het veemgerecht, naast zijn levend tegenbeeld, de gerichtslinde, die boven de steenen zitplaatsen der schepenen ruischte. Hij drong zelfs in den kerktoren binnen, zonderling omgevormd in het beeld van een strijdvaardig heilige, die op den zuil staat, zooals Patroclus te Soest en eertijds Mauritius te Maagdenburg. Maar in vele streken, zooals in Oostpruisen, heeft hij zich tot op heden als grafteeken gehandhaafd, en het levende hout zegt ons nu nog meer dan de pralerige grafsteenen, die samen met een vreemde wereld tot ons gekomen zijn.

Oorspronkelijk was aan de gerechtspalen het beulszwaard zelf als beschermer van den rechtsvrede opgehangen, om welke reden hij ook de zwaardpaal heet, en er naast wellicht ook het schild van den koning, die reeds vroeg de hoogste rechter geworden was. Sinds oeroude tijden heeft de Germaan het goddelijke in het heilige zinnebeeld vereerd, niet in

De Geboorte van het Licht

NOORDSCH-GERMAANSCH godsgeloof leeft sinds duizenden jaren in zinnebeelden en in hen, die deze zinnebeelden schiepen. Zinnebeelden zijn meer dan een sieraad, meer dan symbolen in den algemeenen zin; zij zijn afbeeldingen van een diepste beleven, in vormen uitgedrukt, die geheimzinnig spreken tot hem, die bloed heeft van het bloed en geest van den geest van hen, die eens in den oertijd uit hun wereldbeleven deze zinnebeelden schiepen.

Daarom spreken zij ook nog heden tot ons, daarom roepen zij in ons dit oeroude beleven wakker, dat eenmalig en eeuwig is, dat met geen psychologie en geen ontwikkeling uitstaans heeft, aangezien het rechtstreeks van dit punt der ziel uitgaat, waarin het menschelijke het goddelijke raakt.

Dit oeroud beleven is de geboorte van het licht. Voor de Germanen is alles, wat ons vergankelijk toeschijnt, een gelijkenis met het groote onvergankelijke, met den Alvader van de wereld, met het leven en met ons bestaan. En daarom is voor hem het sterven en worden een waarborg voor de eeuwigheid van het zijn. Heilige dagen, heilige nachten zijn voor hem die tijdstippen, waarop dit eeuwig zijn zichtbaar wordt door het feit dat dood en leven elkaar raken. In den oertijd, aan den rand van de Noordpoolstreken, heeft dit beleven den Noordschen mensch jaarlijks opnieuw aangegrepen en ontroerd. Wanneer de zon, die sinds lang in de duisternis onder den gezichtseinder verzonken was, voor de eerste maal achter de zuidelijke bergen over de zuidelijke winterzee weer opduikt, wanneer het licht in de duisternis schijnt, werd hij door een onweerstaanbare vreugde aangegrepen en een blije feesttijd werd aan deze wedergeboorte van het licht gewijd. Niet veel anders was het gesteld met den boer in de Duitsche vlakte en in het gebergte: als het nieuwe licht hem nieuw leven en nieuwen wasdom verkondigde, voelde hij zich innerlijk met dit nieuwe leven verbonden. De vonk van het goddelijk en daadkrachtige leven ontwaakte in hem en verhief de ziel tot vrije daad en vrijen arbeid.

Dit oorspronkelijk licht heeft den Germaan, waarheen hij ook trok, verlicht en bezield, om zijn zending

te vervullen. Het straalde in jeugdige scharen van den dageraad der volkeren, toen zij optrokken, om voor licht en leven nieuw land daarbuiten in Uitgaard te veroveren; het straalde in de krijgers, die onwrikbaar als de zon hun weg gingen, « vreugdig als een held ter zege ». Het verlichtte de koene wikings, toen zij over het donkere diep der zee hun kielen richtten voor wereldverre tochten. En het straalde in die Duitsche mannen en vrouwen, die ter zijde van een vreemde vervlakking het goddelijke in zichzelf zochten en het in het « vonkje » weervonden, waarvan meester Eckehard spreekt. In vele beelden heeft het vroom gemoed van ons volk de wedergeboorte van het licht beleefd en er over gedicht. Een van de oudste en schoonste is dit van het pasgeboren kindje, dat in de gouden wieg in den heuvel der voorvaderen ligt en dat aan het geloof in het zonnige goddelijke leven in de sibbe een wonderbare uitdrukking geeft. Een ander is dat van den wintergroenen boom, die het leven door den nacht van het jaar bewaart en in lichten aan zijn twijgen opvlammen laat. En een derde beeld, dat in sagen en sprookjes veel bezongen werd, is de jonkvrouw met het gouden haar, die in een donkeren toren opgesloten is, om na de gevangenschap, stralend van nieuw leven weer op de tinne te verschijnen. Deze toren, in kleiaarde uitgebeeld, behoort tot de schoonste zinnebeelden van onzen kersttijd; hij wordt versierd met het jaarwiel, het heilige joel en het hart, zinnebeeld van de Germaansche innigheid met God. Onder in den toren brandt een klein lichtje, het zinnebeeld van het licht in de duisternis, tot bij den aanvang van het nieuwe jaar en de zonnewende het groote licht boven op den toren ontstoken wordt.

Zoo heeft het wellicht in den voortijd op de torens

van onze voorvaderen gebrand, waarvan nu alleen nog een enkele geleerde mededeeling, maar vele sagen en sprookjes en vooral deze torenlichten in het volksgebruik kondschap geven. In dit zinnebeeld hebben Germaansche heldhaftige inborst en diepte van gemoed hun gemeenzame uitdrukking gevonden. Zij leven nu nog in ons oeroud midwinterfeest, waaraan geen vreemde geest ooit iets heeft kunnen verdraaien of verdonkeren.

Van het wilde Heer en de drie Zwervers

IN de stormen van den winternacht beleeft de Germaan de macht van den alles beheerschenden God. Daarom is Wode, de leider van het doodenheer, ook de heer der twaalf nachten, waarin het wiel van het jaar stilstaat; van de nachten tusschen den zonnewendedag en den dag der « Perchten », waarop het wiel zijn nieuwe ronde begint. In deze twaalf dagen echter stokt het wereldwiel en daarmee ook de wereldordening, en aldus breekt het menschen-

vijandige Uitgaard, de wereld der monsters en der booze geesten, onheilspellend in Midgaard, de wereld van het heil waarin de menschen geborgen zijn, binnen. Want de Germaan kent hoogten en diepten, hij is vertrouwd met leven en dood en hij maakt zichzelf vertrouwd met den kamp tegen deze andere wereld, wiens kampplaats de stormachtige natuur, maar ook het eigen hart is. Aldus kan hij des te dieper den grooten ommekeer beleven, die jaarlijks de levenskracht van de natuur op de proef stelt: en wanneer hij met geheel zijn ziel aan dezen beslissenden kamp deelneemt, wil hij daardoor de krachten van het eigen hart heldhaftig opdrijven. Hij weet dat, wanneer Alvader op den snuivenden schimmel over weglooze wouden stormt, aan de nokken rukt en in het haardvuur blaast, daardoor juist het vuur nieuwe kracht ontvangt en de heilige vonk in de eigen borst hooger opvlamt, wanneer zij in de duisternis straalt.

Zoo heeft hij eens met den dood trotseerende mannen zelf een wild leger gevormd, wouden doorzworven en bij laaiende fakkels met dreunende trommels en schallende horens zich gansch een gevoeld met het wilde heer, dat in den winterstorm met de wolken voorbijtrekt om de slapende natuur te wekken en nieuw vuur in de haarden en in de harten van koene mannen te ontsteken. En waar ooit in onze geschiedenis een dappere krijgersschaar de gelederen sloot om booze vijanden te bestrijden, het volk te wekken en nieuw vuur in de harten te doen ontbranden, heeft zij zich met deze wilde, vermetele jacht verwant gevoeld:

Es zieht sich herunter in düsteren Reih'n,
und gellende Hörner schallen darein
und erfüllen die Seele mit Grausen!

In de Duitsche Alpen doen nu nog zulke scharen in de Twaalf Nachten hun omgang. Waar ze over de doode velden trappelen, weet de boer, dat deze in het komende jaar een dubbelen oogst zullen brengen. Want Wode, dien ze op het snuivende ros er overheen hooren trekken, is voor hen tevens de milde gever van den wasdom en den oogst.

Maar op den storm volgt de groote stilte. Het licht, dat in den nacht van het jaar geboren wordt, heeft in den storm zijn kracht bewezen, en zijn stille groei overwint van binnen uit de macht van de vijandige wereld. Het volksgebruik, de trouwe spiegel van ons beleven van het jaar, laat ook hier het eeuwige geldige herkennen. Drie koningen trekken door het land met ster en kroon, zij kloppen aan de deuren en eischen giften en waar zij het veld betreden of door een boomgaard trekken, loonen aarde en boom het met dubbele giften. Zij gaan door voor de wijzen uit het Oosten, van wie de bijbel ons vertelt; maar koningen zijn zij eerst bij ons geworden en wanneer zij daar den nieuwen Heer geschenken van eerbied brengen, brengen zij bij ons het nieuwe leven zelf. Zij voeren de ster met zich, maar bij ons is deze zelfde ster het oeroude jaarteeken. Op vele plaatsen is ze zelfs een wiel, dat door de drie koningen in draaiende beweging gezet wordt — ten teeken dat nu het jaarwiel weer aan het draaien is gegaan, en met hem de aardsche wielen, die in den « twaalfden [1] » alle tezamen moesten stilstaan, wilden zij niet de woede van den Schimmelruiter en van Vrouw Holda opwekken.

1. Twaalf dagen tusschen Kerstmis en Driekoningen.

Onze eigen geschriften echter, die kondschap uit den heiligen oertijd brengen, vertellen ons van de drie Goden, die aan de brandende zee uit boomen menschelijk leven en noodlot schiepen:

> Zum Richtstuhl gingen die Rater alle,
> heilige Götter und hielten Rat;
> bis drei Asen aus dieser Schar,
> stark und gnädig, zum Strande kamen:
> sie fanden am Land, ledig der Kraft,
> Esche und Ulme, ohne Schicksal.
> Nicht hatten sie Seele, nicht hatten sie Sinn,
> nicht Lebenswärme, noch lichte Farben:
> Seele gab Wodan, Sinn gab Hönir,
> Leben gab Lodur und lichte Farbe.

Nog oudere Noordsche mythen, in het verre Indië opgeteekend, vertellen van de drie Godenbroeders, die met het jaar gaan en die in de heilige nachten hun « jaargang » beginnen. Aan het andere einde van de Noordsche wereld, aan de rotswanden van Skandinavië zijn deze drie nog te zien in den steen gegrift: zij houden het jaarwiel vast, zooals onze drie koningen de draaiende ster van het jaar ronddragen. De drie heeten in het Noorden de Hooge, de Evenhooge en de Derde; in Indië de Gaande, de Lichtende en de Derde in de Wateren. Deze drie goddelijke broeders heeft ook ons sprookje trouw bewaard. Het zijn de drie broeders, die door hun vader uitgezonden worden om het water des levens te halen. Alle drie doorstaan veel avonturen en gevaren, maar alleen de Derde geraakt bij het doel en vindt het water des levens. Zij brengen wel alle drie het komende jaar bij, maar alleen de Derde voert het ten einde;

want zij zijn het komende, het keerende en het neerzinkende jaar.

Vele duizenden jaren lang hebben deze drie zwervers hun jaargang gedaan, licht en leven brengend, sinds zij voor de eerste maal aan den rand van de noordelijke zee het hoogere leven der menschheid verwekten. Zij zullen voortschrijden door de eeuwen, indien wij met hen het erf der vaderen trouw bewaren.

De Nacht der Moeders

OVERAL waar op de wijde aarde Germanen wonen en wortel geschoten hebben, brandt omtrent de winterzonnewende de kerstboom. De wintergroene boom, die midden in den nacht van het jaar in lichten openbloeit, is het zinnebeeld van het Germanendom en oorbeeld van zijn wereldbeleven geworden. Wijd strekt zich in het Oosten en Zuidoosten van de Heimat de kring der nederzettingen uit, die ploegende Germanen in den chaos van de vreemde

volkeren en stammen stichtten; maar overal, in het Bohemer Woud, in de Zips, in de verstrooide nederzettingen der Karpaten en ver over zee stralen met Kerstmis de lichten op den boom, die de boom der Germanen geworden is.

Waar een volk zijn levensruimte verwijdt, neemt het, om aan zichzelf trouw te blijven, zijn huisgoden mee; het zij aarde van den heiligen heimatbodem, troonzuilen uit de halle of wijdingsvolle gebruiken, waarin het wereldbeleven van het volk bevat is. Wat de boom van het licht thans voor ons is, dat heeft menigvuldige voorloopers, en vele gelijksoortige overleveringen heeft dit zinnebeeld van den wereldboom in zich opgenomen. In hem leeft de nokboom, dien koene Wikingen uit de Noordsche heimat naar IJsland en over den oceaan meenamen. En het blauwe wondere licht dat wij nu voor alle nabije en verre volksbroeders der aarde aan den boom ontsteken, is innig diep verwant met het licht, dat men eertijds ter « minne » brandde van hen, die ver op gevaarvolle zeevaart verwijlden of buiten aan den overkant der grenzen nieuwen grond zochten, om de lichten van het volksche leven er op te ontsteken.

Want zooals het nu is, was het in oude tijden. Als een vreugdevolle boodschap uit onzen oertijd ontroert ons alles wat wij door oude schrijvers over gebruik en geloof onzer voorvaderen vernemen, omdat wij over de eeuwen heen het diep verwante speuren, dat ons een waarborg voor het duurzame in onze ziel en ons wezen is. Germaansche volkeren waren ver weggetrokken en hadden zich aan gene zijde van de grenzen van het Romeinsche rijk met zwaard en ploeg nieuwe woonsteden veroverd; maar ook hier hebben zij trouw bewaard, wat eenmaal in hun heimat ge-

groeid was. De Angelen waren uit hun Holsteinsche heimat verhuisd, hadden zich in Brittanje gevestigd en waren eindelijk Christenen geworden. Maar nog omtrent het jaar 700 schreef de christelijke priester Beda over hun kerstgebruiken:

« De voor ons nu hoogheilige nacht zelf benoemden zij eertijds met het heidensche woord « Modranicht », dat beteekent « Nacht der moeders »; naar ons vermoeden omwille van de wijdingsvolle gebruiken, die zij den ganschen nacht door vierden. »

Treft deze naam « Nacht der moeders » uit den jeugdtijd van ons volk ons niet als een zeer vertrouwde herinnering aan onze eigen kinderjaren? Het is de nacht, die aan het geheim van het moederschap gewijd is, in vermoedenrijke betrekking staat met het groote beleven der wedergeboorte van de zon uit den wereldafgrond, den moederschoot van alle zijn. Als heden de moeder met het kind voor het grootste deel den gemoedsinhoud van het feest uitmaakt, dan is ook deze gemoedsinhoud een oeroude erfenis, want het menschenpaar met het kind onder den wereldboom is een voorstelling, die met de wijdingsvolle gebruiken van den nacht der moeders stellig zeer eng samenhangt. In den naam is echter nog meer begrepen. Wij weten het uit vele gedenkteekens en in onze volksgebruiken en sprookjes klinkt het nu nog na, dat tot de vertrouwdste gestalten van ons eigen geloof de drie moeders behooren, die als draagsters van vrouwelijke wijsheid en moederlijke goedheid in dezen tijd door de landen gaan, geschenken uitdeelen en de menschen goeden raad en goede gedachten geven — vooral daar, waar een kind in de wieg ligt.

Zoo diep leefde deze gedachte reeds twee duizend jaar geleden in ons volk, dat zelfs Germanen, die als

Romeinsche ambtenaars aan den Duitschen Rijn regeerden, voor deze drie moeders, die het nieuwgeborene behoeden, heilige steenen lieten oprichten. De Romeinen weken en nieuwe, aardverwante Germanen kwamen; en ook zij kenden de drie moeders nog duizend jaar later. En de huisvrouwen plachten voor hen in de heilige nachten de tafel te dekken, spijzen en drank er op te zetten en drie messen te leggen, opdat de drie zusters, zooals men ze noemde, zich er aan konden verzadigen. Wel hebben vrome ijveraars er hun banvloeken over uitgesproken; maar de moederlijke zusters leefden te diep in het hart van het volk en derhalve heeft men voor hen, die onder de namen « Einbede », « Warbede » en « Willibede » bekend zijn, in den dom te Worms zelfs een gedenkteeken opgericht.

Maar dieper nog heeft de Germaansche sage en het Duitsche sprookje hen met al hun trekken bewaard. Hun behooren de heilige nachten, waarin het nieuwe licht en het nieuwe jaar geboren worden; daarom treden zij overal aan de wieg van den pasgeborene en schenken hem hun giften. In Beieren heeten zij de « Heilräterinnen », vaker nog de « Perchten », dat wil zeggen de lichtenden, dewijl zij het licht bij zijn geboorte begeleiden. Zij worden door de menschen te gast genood en betoonen zich jegens de goeden vriendelijk en hulpvaardig. Wij kennen ze — weliswaar in verviervoudigd aantal — uit het sprookje van Doornroosje, aan wie zij de giften van het leven schenken, die tenslotte toch zegevieren over den slechten invloed van de dertiende. In de Oudnoordsche vertelling van den « Nornengast » ontsteken de goede zusters het levenslicht voor het kind; hier wordt de innerlijke samenhang met ons midwintersch lichtfeest

bijzonder duidelijk. En vermits zij, sinds oeroude tijden in het heilig drietal optreden, het kind hun giften brengen en van alle wijsheid vervuld zijn, is het wel mogelijk dat zij aan de Wijzen uit het Morgenland, van wie aantal noch naam bekend is, zeer veel van hun wezen meegedeeld hebben en zelfs de eigenlijke oorspronkelijke gestalten der talrijke Driekoningenspelen zijn.

Van de drie moeders, die aan den voet van den wereldboom zitten en aan den draad van al het wordende spinnen, vertellen oeroude mythen en eeuwig jonge sagen. Hun is de nacht gewijd, die wij zooals de voorvaderen als « wij-nachten » vieren. Tot deze moeders neer te dalen, zooals een groot dichter het uitdrukte, beteekent zich bezinnen bij de levende wortels van ons volksbestaan, dat in den stralenden boom der wereld heden het de gansche aarde omvattende zinnebeeld gevonden heeft.

De gouden Appels

IN onze sprookjeswereld leeft immer nieuw de diepe erkenning van datgene, wat ons volk over zichzelf dichtte; hoe het zijn leven en diens zin verklaarde. Wij hooren van den koenen koningszoon, die niets vreest; van den armen jongeling, die de hooge roeping in zich draagt, om de koning van den goeden berg te worden; van den oud-soldaat, die met dood en duivel een verdrag sluit, om tenslotte toch over beiden te zegevieren, omdat hij onverschrokken en

koen zijn weg gaat. Steeds is het de uitverkoren held, die door nood en gevaren doordringt tot waar het water des levens vloeit, dat de onsterfelijkheid verleent, en waar het woud staat, in wiens midden de boom met de gouden appels groeit — de appels des levens, die het eeuwig leven schenken aan wie er van eet, maar nog meer dan dat: de kennis van den zin des levens, wat toch op zichzelf reeds eeuwigheid en onsterfelijkheid beduidt.

En toch ligt het woud met de gouden appels niet ergens in een ontoegankelijk hiernamaals, waar geen levende binnen geraakt. Wel dreigen overal op den weg moeilijkheden en gevaren, monsters en avonturen; maar wat over al deze hindernissen heen voert, is een reine zin en een moedig hart. Het land met de gouden appels ligt in ons eigen binnenste — het is het land in de diepe bron, waarin de Gouden-Maria neerdaalt, om als gouden jonkvrouw er weer uit op te stijgen. Want zij heeft aan den boom met de vruchten geschud, zij heeft het brood gebakken en de koe gemolken, en aangezien zij dit alles in goede gezindheid, voor 't heil van 't algemeen en omwille van de zaak zelf gedaan heeft, vindt zij den juisten weg en zij keert rijk en geëerd uit het innerlijke land terug. De Pek-Maria daarentegen, die bij alles slechts aan zichzelf dacht, de vruchten, het brood en de melk liet bederven, zij keert met schande terug uit het land, waarin de ware waarde van den mensch gewogen en zijn innerlijke natuur zichtbaar wordt.

Deze boomgaard, waarin de boom met de gouden appels staat, is niets anders dan het gebied van het totstandbrengen en instandhouden, dat telkens in den kring van 't jaar besloten is, waarin de arbeid en de oogst, het tot stand brengen en bereiken eeuwig

elkaar opvolgen. In dit woud van het jaar staat in het midden de boom met de gouden appels, waarop de goudgevederde vogel zit, en wiens gouden appels den jaarkring vormen, zooals de zon hem aan den gezichtskring van het jaar teekent. De boom staat daar, waar het midden van het heilig jaar is, op den bodem van de bron, waarin de zon neerdaalt, om met allen, die haar eeuwige wetten volgen, verjongd en met nieuwe levenskracht er weer uit op te stijgen. Zij vinden daar het nieuwe licht en de gouden vruchten, die slechts hij kan plukken, die den waren moed en de ware gezindheid meebrengt, — die zwijgend de tegenslagen kan verdragen, welke kwade machten en booze geesten hem aandoen. Het is de boom van den midwintertijd, van de heilige nachten, waarin zon en menschen tot hun oorsprong teruggekeerd zijn, om tot zichzelf in te keeren.

In den oertijd beleefden onze voorvaderen deze diepte van het jaar verreweg geweldiger, want zij stonden rechtstreekser tegenover het leven en zijn gevaren dan wij, die als in een welgevulde voorraadkamer zitten en met den zin voor zijn nooden ook den zin voor het leven zelf verloren hebben. In de schuren en zolders lag de vrucht van het jaar opgestapeld; eenige waarborg voor het leven van een langen winter en een ver voorjaar. Zoo konden de gouden vruchten van den appelboom wel een zinnebeeld van de gouden zon zelf worden, waaraan zij gerijpt waren; en in de noten scheen het leven der zon zelf bevat. Dat is de kern van het sprookje, waarin de noten aan den boom des levens een kleed bevatten, dat stralend is als de zon. Aldus moet ook het gebruik, op het kerstfeest een gestel te maken, waaraan acht goudgele appels hangen, uit oeroude tijden stammen;

want dit gestel is een afbeelding van den jaarloop zelf en de lichten stemmen overeen met de gouden appels. Ook de vogel ontbreekt niet, die op den wereldboom zit. Dit is dan ook de zin der vergulde noten, die heden nog aan onzen kerstboom hangen; der noten, die in het sprookje van Asschepoester uit het arme meisje een koningsbruid in gouden gewaad maken. De held, die in ons sprookje de gouden appels uit den verren boomgaard verwerft, is geen andere dan de oeroude arische zonneheld, die als Herakles in de Grieksche sage de appels uit den heiligen tuin haalt, die door de Hesperiden, de dochters van den nacht, bewaakt wordt. Voor het volk is hij het voorbeeld van den flinken Germaanschen man, die onbekommerd om gevaar en nood, om dank of ondank zijn weg gaat, omdat hij daarin den zin van zijn eigen leven herkent: voor het heele volk de vruchten van zijn innerlijk leven terug te winnen.

Bij vele volkeren is het beeld van dezen heiligen boom met de gouden vruchten verspreid; maar zijn waren zin hebben slechts de menschen van zijn oorspronkelijke Noordsche heimat en hun verwanten in andere landen bewaard.

Een Klein-Aziatisch volk heeft den boom van de kennis des levens tot een zinnebeeld van het onheil en het kwade gemaakt. Trouwer echter heeft ons volk aan zijn oeroude kennis in mythen en gebruiken vastgehouden. Voor ons is de boom met de gouden appels zooals vóor duizenden jaren het beeld van het waarachtig erkennen: het erkennen van het reine leven en zijn eeuwige wetten.

Een vreemde betoovering heeft het een tijdlang gekund, dezen heiligen kring van het jaar met donkere spookgestalten te vervullen en er een tooverkring van

vijandige machten uit te maken. Wie echter ernstig naar de schatten graaft, die in den heiligen heimatbodem rusten, hem zal het vergaan, zooals den schattengraver, van wien onze grootste dichter zong. Uit den zwarten, stormachtigen nacht treedt hem de knaap met de lichtende schaal tegemoet en als een herinnering uit den levensvromen voortijd verneemt hij zijn spreuk:

Trinke Mut des reinen Lebens,
dann verstehst du die Belehrung,
kehrst mit ängstlicher Beschwörung
nicht zurück an diesen Ort:
Tages Arbeit, abends Gäste,
saure Wochen, frohe Feste
sei dein künftig Zauberwort.

INHOUD

Inleiding 7
Winterzonnewende. Jaarwende 13
Over den zin van Vastenavond 19
Van den Zwaarddans en de Zwaardvechters 25
Paaschvuur en Paaschwater 31
Wijding en tooi der Bruid 37
De gouden Wagen 43
Wat de Meiboom vertelt 49
Van de Germaansche Landname 55
Zonnewende. Zonnenoodlot 61
Zonneheld en Heldensage 67
Het heilige Brood 73
De Geest van het Koren 79
Leider en Gevolgschap 85
Het heilige Vaandel 91
De heilige Speer 97

Sibbe en Sage 103
De heilige Haard 109
Germaansche Doodenhulde 113
De Duitsche Roland 119
De Geboorte van het Licht 125
Van het wilde Heer en de drie Zwervers 129
De Nacht der Moeders 135
De gouden Appels 141

DIT BOEK, GEZET IN DE ELZEVIRLETTER C. 12, WERD GEDRUKT VOOR DE UITGEVERSMij « DE BURCHT » S. V., BRUSSEL, OP DE PERSEN DER N. V. VROMANT, BRUSSEL. DE ILLUSTRATIES WERDEN VERVAARDIGD NAAR HOUTSNEDEN VAN EUGEN NERDINGER, AUGSBURG.

Toelating N^r 7733.

